

# ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

## ХІІ<sup>то</sup> Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

LXIX заседание, четвъртъкъ, 30 януарий 1903 г.

(Открито отъ г. подпрѣседателя А. Франгя, въ 3 ч. и 15 м. слѣдъ пладнѣ.)

**Прѣдседателствующъ А. Франгя:** (Звъни.) Засѣданието се открива.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете поименния списъкъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

**Секретарь П. Шоповъ:** (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: С. Арсениевъ, Т. Балабановъ, Д. Благоевъ, С. С. Бобчевъ, С. Бурмовъ, Д. Вълчевъ, Х. Върбенковъ, И. Гешовъ, И. Гърковъ, Д. Зографски, А. Каназирски, К. Малевъ, М. Месудовъ, С. Недевъ, П. Тенчевъ, Д. Тончевъ, Т. Фератовъ, Д. Христовъ, М. Хюсеиновъ и П. Чаушовъ.)

**Прѣдседателствующъ А. Франгя:** Отъ 187 народни прѣдставители отсъствуватъ 20. Има законното число народни прѣдставители на лице — засѣданието продължава.

Г-нъ Такевъ има думата по едно питане.

**М. Такевъ:** (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Вамъ ви е извѣстно, че често пѣти ние оттукъ говоримъ за голѣмитѣ злоупотребления, които ставатъ въ нашата администрация; говоримъ за голѣмитѣ кражби, които често пѣти ставатъ и въ нашитѣ административни, сѣдебни и финансови учрѣждения. Съ цѣль да можемъ да получимъ отъ г. г. министритѣ възможность всички тѣзи нѣща, които сж вселили въ нашето население убѣждение, че днесъ кражбата не е прѣстѣпление, че днесъ злоупотреблението съ държавнитѣ имоти не само не е злодѣяние, но е добродѣтелъ нѣкаква, да се провѣрятъ и прѣмахнатъ, ние често пѣти, казвамъ, сме вземали оттукъ думата, за да искаме отъ министритѣ най-строгото приложение на нашитѣ закони, но, какъ разъ, сѣкашъ че сѣдбата е рѣшила всичко у насъ

да се деморализира и, дѣйствително, прѣстѣпленията да се провъзгласяватъ за добродѣтели. Това го казвамъ затуй, защото у мене има единъ официаленъ документъ, който е извѣстенъ и на г. Министра на Правосѣдието, за единъ служащъ по правосѣдието, който е извършилъ една посрѣд-пладнешка кражба, кражба много долна, кражба много мизерна, кражба много срамна; и вмѣсто да бжде той даденъ подъ сѣдъ, или да бждѣше уволненъ поне отъ длѣжностъ, както е искалъ надлежниятъ сѣдъ, г. министърътъ се е задоволилъ — съ какво ще кажете? — да му направи мѣмрене. И ако отъ този моментъ, г-да прѣдставители, ще взема смѣлостъта да твърдя отъ тази трибуна, че вече нѣма прѣстѣпность въ България, всичко е позволено, отъ този день, прочее, когато ще ми обясни г. министърътъ, какъ е било възможно това нѣщо такъвъ резултатъ да получи, ще може българското общество да знае, дѣйствително, държавнитѣ служители у насъ трѣбва ли прѣди всичко да бждатъ честни и почтени хора, или трѣбва да се втѣлпи въ тѣхнитѣ глави туй прѣдубѣждение „стани чиновникъ, за да крадешъ, защото нѣма наказание“, защото днесъ е въ сила, както ми казваше единъ почтенъ нашъ другаръ, да спрѣгаме глагола „крадѣте да крадемъ“. Който може повече да накраде, той ще бжде почтенъ човѣкъ. Може би ще го уволните отъ служба, но нему ще му се подава рѣка; той ще бжде найлюбезниятъ господинъ и ще бжде приеманъ въ всички салони; нему ще се отдаватъ най-добри почести, защото е станалъ милионеръ, макаръ съ кражби и безчестия. И дотогава, г-да прѣдставители, докогато у насъ тѣзи нрави ще бждатъ господствующи, недѣйте осѣжда никого, защото, щомъ този начинъ на дѣйствие се поощрява и отъ чер-

вената маса, нѣма вече какво да говоримъ за общественъ моралъ: не съществува такъвъ.

Полицейско дознание, съставено отъ приятелитѣ на почитаемото днешно правителство, за да бждете свършено увѣрени въ неговата абсолютна безпристрастностъ. (Чете.)

„Подписаниятъ Ан. Димовъ, Старозагорски градски полицейски приставъ, произведохъ настоящето полицейско дознание, по случай съставения актъ противъ директора на затвора, Ив. Фудуловъ, за кражба на дърва, взети отъ складиранитѣ държавни дърва за окръжния затворъ, изпратенъ отъ г. прокурора при Старозагорския окръженъ съдъ съ надлежното си прѣдписание.

„Разпитахъ свидѣтеля Райчо Бончевъ, отъ с. Хрищени, Старозагорска околия, българинъ, православецъ, 31-годишенъ, грамотенъ, осмѣждатъ за кражба на 20 дена, показва слѣдующето.

„На 26 того, сутринята, арестанти трима души, отъ които зная името само на единъ — вика се Димо — и единъ надзирателъ, стоеше при тѣхъ. Тѣ взеха да рѣжатъ отъ складиранитѣ дърва за затвора съ трионъ; рѣжеха ги на малки кърпѣли за печка, отъ горна страна на складиранитѣ дърва; нѣмаше отъ склада никакво дърво, а отдолу склада имаше стоварени една кола танкашъ габрови дърва, сурови. Затворниците рѣжеха и вземаха дърва отъ складиранитѣ. Отъ стоваренитѣ отъ долна страна на склада азъ не видѣхъ затворниците да взематъ отъ тѣхъ и да рѣжатъ. Кждѣ 9-10 ч. прѣди пладнѣ отъ нарѣзанитѣ дърва се натовариха на една текъ каруца съ червенъ конь и се закараха въ дома на директора на затвора. Слѣдъ  $\frac{1}{2}$  часъ дойде втори пътъ каруцата и напълниха и нея. При товаренето присѣтствува и директорътъ, който на първата каруца каза стига, че ще взематъ да падатъ. Прочете ми се. Подписахъ: Р. Бончевъ.

„Разпита се свидѣтельтъ Желю Костовъ, отъ гр. Стара-Загора, 40-годишенъ, българинъ, православецъ, жененъ, грамотенъ, полицейски старши стражаръ, подъ съдъ не билъ, на въпроситѣ ми отговори: На 26 того, слѣдъ обѣдъ, частъ 2  $\frac{1}{2}$ , европейски, като идѣхъ отъ дома си за въ казармата, на пътя ме срѣгна полицейскиятъ стражаръ Георги Панайотовъ и ми каза: гледай, г-нѣ старши, този човѣкъ, директорътъ на затвора, прѣнесе дървата, купени за затвора, у дома си. Тази е вече втората талига. Тогази азъ обърнахъ внимание и видѣхъ, какво самъ директорътъ съ затворниците Димо Славовъ и Стойко Захариевъ вадятъ отъ складиранитѣ за окръжния затворъ дърва, рѣжатъ ги на малки парчета и ги товарятъ на конната талига на Стояна Димовъ. Щомъ видѣхъ това, съобщихъ на г. градския полицейски приставъ, който веднага излѣзе отъ канцеларията на участъка и отиде да провѣри и доложи г. прокурору“.

Редъ други свидѣтели. По-нататъкъ, важното е какво е станало въ присѣтствието на прокурора. (Чете.) „Подписаниятъ Ф. Енфеджиевъ, отъ гр. Стара-Загора, на 55 години, грамотенъ, българинъ, пра-

вославецъ, подъ съдъ и слѣдствие не съмъ билъ, на поканата на г. Старозагорския градски полицейски приставъ да дамъ показанията си относително кражбата на дървата, складирани за окръжния затворъ отъ директора на Старозагорския окръженъ затворъ, Иванъ Фудуловъ, отговарямъ слѣдующето: поддържамъ показанията на по-горѣ изпитанитѣ свидѣтели, съ прибавка само, че въ около четири частъ бѣхъ на работа въ канцеларията, дѣто работимъ, като чиновници при финансовото отдѣление до полицейския приставски участъкъ, дойде единъ стражаръ и ме повика подъ прѣдлогъ, че ме билъ викалъ г. прокурорътъ при Старозагорския окръженъ съдъ, и азъ станахъ отъ мѣстото си и, като погледнахъ прѣзъ прозореца, видѣхъ, че г. прокурорътъ стоеше до мѣстото на складиранитѣ за окръжния затворъ дърва заедно съ г. полицейския приставъ и директора И. Фудуловъ, и като отидохъ при тѣхъ, то той, г. прокурорътъ, ме запита слѣдующето: поддържамъ ли съставения актъ отъ г. пристава противъ директора на Старозагорския окръженъ затворъ, г. Фудуловъ, задѣто е кралъ и пранцалъ за дома си отъ държавнитѣ за затвора дърва, и видѣлъ ли съмъ това, че е вършилъ г. директорътъ. Азъ му отговорихъ, че поддържамъ съставения актъ напълно и затова и съмъ го подписалъ; при това, добавихъ, че ако г. прокурорътъ не вѣрва, че директорътъ е кралъ дърва отъ складиранитѣ за окръжния затворъ, то нека си направи трудъ и заедно съ г. пристава отиде въ дома на директора, ще намѣри дървата наредени и стоварени въ дома му и самъ ще се увѣри, че сж отъ държавнитѣ дърва, а не отъ други. Но той, г. прокурорътъ, замълча и дали е ходилъ, не зная, но не ми се вѣрва да е сторилъ това. Това зная и това казвамъ и се подписвамъ.

29 ноемрий 1902 г.

Ф. Енфеджиевъ.“

Това е полицейско дознание, произведено по заповѣдъ на прокурора. Тѣзи сж факти, чути отъ ушитѣ на прокурора. И виждаме, г-да прѣдставители, че по-флагрантно установено прѣстѣпление отъ единъ държавенъ служителъ, какъвто е директорътъ на затвора, който билъ толкова безсраменъ човѣкъ, че посрѣдъ день, прѣдъ очитѣ на всичкитѣ, вземенихъ за затвора дърва ги е качвалъ на своята каруца и отвеждалъ дома, безъ да се стѣснява отъ нѣкакво обществено мнѣние, безъ да се стѣснява отъ нѣкакъвъ наказателенъ законъ, този приятелъ това нѣщо е направилъ прѣди мѣсець и повече, но не само той и доднесъ е директоръ на затвора, но за туй му злодѣяние той е наказанъ само съ мѣмрене. Защо е станало това? Единъ добъръ старозагорски гражданинъ, единъ почтенъ, голѣмъ търговецъ, възмутенъ отъ дѣното на душата си за тѣзи очевидни злодѣяния, които се вършатъ отъ служителитѣ прѣдъ очитѣ на правосъдието, пише ми слѣдующето писмо: „Тукъ Ви прилагамъ единъ прѣписъ отъ поли-

цейски актъ, който е останалъ миндеръ-алтѣнда". Виноვნостта на Фудулова е доказана, както виждате, отъ това полицейско дознание; но адвокатътъ г. Недѣлковъ, който има голѣмъ интересъ да бѣде добъръ приятелъ съ г. Фудулова, директорътъ на затвора — и за насъ е твърдѣ обяснимо, защо адвокатътъ г. Недѣлковъ има интересъ да бѣде добъръ съ директора на затвора; защото затворитѣ сж често пѣти чифлици на правителствениѣ адвокати, — този приятелъ е подѣйствувалъ да се не даде подѣ сѣдѣ този господинъ, но сѣдѣтъ да пише на министерството, че иска неговото уволнение. Прѣдседателятъ на сѣда е писалъ, че този приятелъ не трѣбва да се държи вече на служба — трѣбва да се уволни. Но другъ по-добъръ приятелъ въ София отива въ министерството и издѣйствува, вмѣсто да бѣде уволненъ, да бѣде Фудуловъ наказанъ съ мѣмрене. Г-да прѣдставители! Това е извѣстно на старозагорскитѣ граждани споредъ писмото на този почтенъ старозагорски гражданинъ. Мислите ли вие, ако туй нѣщо остане така, че можете по-нататѣкъ да говорите за обществена нравственостъ, че можете да говорите за правосѣдие, че можете да ми пишете туй строгі наказателни закони, че можете да имате министъръ, генераленъ прокуроръ на правосѣдието, който да бди за строгото приложение на законитѣ и, прѣди всичко, надъ свонтѣ подѣдомствени? Празна работа! Не си правѣте илюзии. Щомъ посрѣдпладнешки прѣстѣпници почватъ по този начинъ да се протежиратъ и да възмущаватъ хора като старозагорчани, и щомъ тѣ видятъ, че нѣкогашнитѣ дерейбейства на турцитѣ сж замѣстени съ посрѣдпладнешкитѣ кражби на българскитѣ такива, вие недѣйте вече ми говори за нѣкакъвъ патриотизмъ, за нѣкакво желание да се поправи тази нещастна България.

Питамъ, прочее, г. министра, ако туй нѣщо е вѣрно, счита ли той, че този приятелъ Фудуловъ може да стои не само на държавна служба, но може да стои извънъ затвора? Мисли ли той, че може още да продължава да бѣде надзирателъ надъ затворницитѣ, които сж осѣдени за кражба, може би, на една кокошка, или на единъ левъ, когато той заедно съ тѣзи прѣстѣпници, които сж изпратени въ затвора на покаяние, краде, като ги кара да рѣжатъ дърва и заедно да акомпаниратъ колата до неговата кѣща? Тѣзи затворници по теорията на углавното право, доста извѣстна на г. министра, сж изпратени тамъ за поправление, а не за изтезание. Но мислите ли, че този директоръ може да възпитава тѣзи нещастни хора, които често пѣти, може би, сж станали жертва на нещастно стечение на обстоятелствата? Той, директорътъ на затвора, който получава 200 л. заплата, който е билъ прѣслѣдванъ въ Кюстендилъ тоже за злоупотрѣбление и прѣмѣстенъ въ Стара-Загора на сѣщата длѣжностъ, мислите ли вие, г-нъ министре, че може да стои още въ Старозагорския затворъ и да възпитава затворницитѣ на прѣстѣп-

ления, каквито тѣ, може би, не сж вършили прѣди влизането имъ въ затвора, и, ако считате, че не е възможно, считате ли, че това наказание, което му е наложено, е достатѣчно? Вѣрно ли е, че за туй прѣстѣпление министерството го е наказало само съ мѣмрене, и не считате ли, че, ако по тази наклонна плоскостъ трѣгнете да наказвате злодѣйцитѣ и държавни служители съ мѣмрене, Вие поощрявате въ България отъ висотата на тази трибуна прѣстѣпността?

**И. Вобековъ:** Това е вече цѣла интерпелация.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Г-да! Това не е интерпелация; то е питане, и то е едно право. Но, струва ми се, г. Такевъ става играчка на всички отъ провинцията, които чуватъ, че той прави питанія и които му отправятъ писма, всѣко отъ които той чете въ Народното Събрание.

**М. Такевъ:** Азъ Ви чета официални документи.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Никакви официални документи. Вие четете писма.

**М. Такевъ:** Ето при васъ полицейското дознание.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Тогавъ чакайте да видите министерството какво ще направи.

**М. Такевъ:** Защо говорите, че писма чета?

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Вие обръщате Народното Събрание на учрѣждение, което погубва своето достоинство. Вие сами се унижавате и прѣдъ народа, и прѣдъ Народното Събрание.

**М. Такевъ:** Съ какво?

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Защото всѣкакви писма, които Ви дойдатъ отъ провинцията, Вие ги считате истински и, като си задавате мисълта, че сте единъ великъ защитникъ на правдата и истината, Вие хвърляте грѣмъ върху правителството и върху Народното Събрание, които покровителствували били крадцитѣ. Отдѣ знаете? (Ржкоплекание отъ дѣсницата.)

**М. Такевъ:** Вие имате официални документи! Вие държите единъ езикъ, недостоеенъ за министъръ!

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Вие когато давате урокъ на правителството и на Народното Събрание, искате да Ви слушаме, а самъ не искате да слушате, когато Ви казваме че трѣбва да уважаваме както себе си, тѣй и министритѣ, и Народното Събрание.

**М. Такевъ:** Вие не уважавате себе си, защото мѣмрите прѣстѣпницитѣ.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Чакайте да Ви отговоря.

**М. Такевъ:** Ако не държите достолюпенъ езикъ, ще Ви прѣкъсвамъ.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Вие искате само Вие да нападате. Азъ искамъ да запазя Вашето достоинство, и на Народното Събрание и на себе си, защото най-послѣ аманъ отъ тия питання, които не сж на мѣсто. Вие сте въ правото си да правите интерпелации, и нѣма по-голямъ контролъ за правителството отъ този на интерпелациитѣ отъ депутатитѣ; но недѣйте ги прави смѣшни тия питання и интерпелации, недѣйте за нищо и никакво заговорва съ укори и патосъ, като че свѣтътъ ще пропадне.

**М. Такевъ:** Тѣй! А министърътъ, прокурорътъ на държавата, ще защитава злодѣйцитѣ! (Отъ дѣсницата възразяватъ.)

**Прѣседателствуващъ А. Франгя:** Тишина, г-да!

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Азъ сега ще Ви отговоря много спокойно, много просто. По прѣдмета на питането Ви нищо не е дохождало въ Министерството на Правосъдието досега, не е правено никакво мѣмрене по него. Когато дойде у министерството дознанието, което ми четете, ще видя какво ще направя. Това имамъ да Ви кажа. (Отъ дѣсницата: Bravo! — Ржкоплескание.)

**М. Такевъ:** Ржкоплещѣте, г-да, но недѣйте ми вече говори за държавенъ съдъ, защото съ вашитѣ ржкоплескания вие поощрявате злодѣйцитѣ!

**Прѣседателствуващъ А. Франгя:** Моля, г-нъ Такевъ!

**М. Такевъ:** Ржкоплещѣте!

**П. Драгулевъ:** Единъ немораленъ човѣкъ нѣма право да говори за моралъ.

**Прѣседателствуващъ А. Франгя:** Г-нъ Драгулевъ, ще Ви направя бѣлѣжка! (Глъчка.) Моля, г-да, тишина!

Сложено е на масата на прѣседателството едно запитване, направено отъ г. Теня Начовъ. Съгласно напия правилникъ, прѣди да почнемъ дневния редъ, азъ моля г. секретаря да го прочете.

**Секретаръ П. Шоповъ:** (Чете.)

„Запитване.

На основание чл. 107 отъ основния законъ прави слѣдующето запитване:

1) Слѣди ли г. Министърътъ на Правосъдието съ живъ интересъ хода на първия по рода си държавенъ процесъ по обвинението на бившитѣ министри г. г. Т. Иванчовъ, В. Радославовъ, Д. Тончевъ и М. Теневъ?

2) Не мисли ли г. министърътъ, че Върховниятъ Касационенъ Съдъ ненавременно е наредилъ и

назначилъ разглеждането на това дѣло отъ 1 февруарий т. г., врѣме, въ косто засѣдава Народното Събрание, като се има прѣдъ видъ, че единъ отъ подсѣдимитѣ, г. Д. Тончевъ, е народенъ прѣдставителъ и, съгласно чл. 107 отъ конституцията, той не може да бѣде сѣдимъ?

3) Мисли ли г. министърътъ, че правото за неприкосновеността е лично право на народния прѣдставителъ и че той може, по своя воля, да се откаже отъ тая си привилегия?

4) Ако тая привилегия за неприкосновеността е отъ общъ интересъ за народното прѣдставителство и за избирателитѣ на подсѣдимия народенъ прѣдставителъ, тогава не трѣбва ли да внесе прѣдложение въ Народното Събрание, съгласно чл. 106 отъ конституцията, за освобождаването или не на подсѣдимия да застане прѣдъ сѣда?

Пловдивски народенъ прѣдставителъ:

Т. Начовъ.

**Прѣседателствуващъ А. Франгя:** Съгласно правилника, ще се изпрати по принадлежностъ и надлежниятъ министъръ ще отговори на врѣме.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Азъ съмъ съгласенъ въ сѣбота да се тури на пръвъ дневенъ редъ.

**Прѣседателствуващъ А. Франгя:** Г-нъ министърътъ е съгласенъ, понеже тази работа е бърза, да отговори още въ сѣбота на интерпелацията на г. Начова.

**Г. Пасаровъ:** И днесъ може. Ако ще, нека отговори днесъ.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Трѣбва да я прѣгледамъ.

**Д. Цанковъ:** Моля ви се, въ сѣбота ще се захване сѣденето. (Нѣкои отъ дѣсницата: Утрѣ да отговори.) Днешниятъ денъ е за запитвания. Да не отнимаме пакъ сѣботата, а да се занимаваме тогава съ прошения. (Къмъ г. Т. Начовъ.) Затуй искай спѣшностъ.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Азъ съмъ съгласенъ за утрѣ да стои на първо мѣсто. Трѣбва, на всѣки случай, да я прѣгледамъ.

**К. Досевъ:** Имамъ да направя едно питане къмъ г. Министра на Земледѣлието и Търговията. Ще ли да дойде той?

**Прѣседателствуващъ А. Франгя:** Споредъ правилника, когато има единъ членъ отъ правителството, можете да направите питането си и ще му се прѣдаде.

**К. Досевъ:** Щомъ нѣма министра, нѣма смисълъ да правя питането си. Искамъ да направя питане и да получа отговоръ.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Утрѣ, тогава.

**А. Каранешевъ:** Азъ ще направя едно питане къмъ г. Министра на Птицата и Съобщенията, но моля да бжде повиканъ, защото знаа, че е тукъ.

**Прѣседателствующъ А. Франгя:** Г-нъ Каранешевъ! Вие поне твърдѣ хубаво знаете правилника, направѣте го. Има тукъ членъ отъ правилството.

**А. Каранешевъ:** Искамъ лично на г. министра да го направя. Знамъ добръ, че е тукъ.

**И. Воденчаровъ:** Сега нѣма да отидемъ зорленъ да го докараме, я!

**Прѣседателствующъ А. Франгя:** Пристъпиха се къмъ дневния редъ. Тѣй като г. Министъръ-Прѣседателтъ Даневъ не е още тукъ, тогава остава г. Министърътъ на Правосъдието да отговори на интерпелацията на г. Драгиева, докато дойде Министъръ-Прѣседателтъ, който пъкъ ще отговори на запитванията на г. Киркова и на г. Габровски.

Г-нъ Драгиевъ! Ако искате, развийте Вашата интерпелация.

**Д. Драгиевъ:** (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! На всинца ви е извѣстно, че почти всички наши партии, то се казва, съ малки изключения сж общаваели отъ дълги години насамъ прокарването на тѣй наречения законъ за челяднитѣ имоти. Прѣзъ послѣднитѣ години, едвали се е минавала сесия, дѣто да не бжде внесенъ такъвъ законопроектъ. Изглежда, обаче, че болшинствата въ нашитѣ Камари досега не ще сж се твърдѣ въодушевявали отъ желанието да прокаратъ тоя законъ; затова ние го виждаме и доднесъ непрокаранъ и доднесъ надеждитѣ на населението въ това отношение да си оставатъ пусти. Прѣзъ извънредната сесия на това Народно Събрание се прокара едно малко измѣненіе на чл. 979 отъ гражданското сждопроизводство, което нѣкои хора нарекоха законъ за челяднитѣ имоти. Впрочемъ, то не бѣше нищо друго, освѣнъ едно законоположение, чрѣзъ което се правѣха неотчуждаеми една съвсѣмъ нищожна частъ недвижими имоти. Обаче, и това нищожно законче не биде приложено както трѣбва. Имотитѣ, които то гарантираше, и слѣдъ неговото обнародване, и слѣдъ влизането му въ сила продължаватъ да се продаватъ. Вслѣдствие на това азъ отправихъ прѣзъ редовната сесия едно питане къмъ г. Министра на Правосъдието, защо не се прилага този законъ. Тогавашниятъ Министъръ на Правосъдието, г. Радевъ, каза, че моитѣ свѣдѣния едвали ще да сж вѣрни и че, доколкото той ималъ свѣдѣния, законътъ се прилага, и че ако на нѣкои хора сж продавани имотитѣ, които по този законъ сж неотчуждаеми, причината е, че тѣ мълчали при описа. Ако мълчатъ, каза той, никой не имъ е кривъ, че

имотитѣ имъ се описватъ и продаватъ. Азъ му възразихъ тогава, че не така се разбираше законопроектътъ, не така се разбираше тоя законъ, когато се гласуваше; останахъ недоволенъ отъ неговия отговоръ и отправихъ му на 7 ноемврий миналата година слѣдующето запитване:

„Прѣзъ първата извънредна сесия на настоящето Обикновено Народно Събрание се гласува и прие „законъ за допълнение чл. 979 отъ гражданското сждопроизводство“, споредъ който извѣстни длъжникови имоти не можеха да бждатъ продавани за никакви дългове. Този законъ биде обнародванъ въ брой 168 на „Държавенъ Вѣстникъ“, 7 августъ т. г., и отъ него день трѣбваше да влѣзе вече въ сила. Въ дѣйствителностъ, обаче, законътъ и досега стои неприложенъ. Сждебнитѣ пристави продължаватъ да продаватъ, ето вече цѣли три мѣсеца, не само описанитѣ по-прѣди имоти, които споредъ тоя законъ не подлежахъ на такъвъ продажъ, но и извършватъ и нови секвестри и продажби на такива имоти.

„На основание чл. 107 отъ конституцията, моля г. Министра на Правосъдието да ми отговори въ надлежния срокъ:

„1. Защо не е приложенъ и досега този законъ?

„2. Ще бжде ли и занаяпрѣдъ г. Министърътъ на Правосъдието спокоенъ зритель на това дръзко и възмутително тѣпкане закона отъ самата властъ и на беззаконното и безсърдечно оставяне безъ закрила бѣдното население?

„3. Какво мисли да стори г. министърътъ относително ония имоти, които по закона сж непроданаеми за никакви дългове, а поради неприложението му сж продадени или секвестирани отъ 7 августъ т. г. насамъ?“

Законътъ, г-да прѣдставители, за който е дума, извѣстно ви е, че се гласува прѣзъ послѣднитѣ дни на мѣсецъ юлий изтеклата година. Какъ се е разбиралъ този законъ, какъ го разбирахме ние, които волно или неволно вдигахме рѣка за него? За себе си ще кажа, че азъ разбрахъ тоя законъ така, че откакъ той влѣзе въ сила, откакъ биде обнародванъ въ „Държавенъ Вѣстникъ“, трѣбваше да се спре продажта на ония имоти, за които той говори, макаръ тѣ дотогава да сж описани, макаръ за тѣхъ да има обявления по вѣстницитѣ, че се продаватъ. Това едно. И второ, такива имоти, които законътъ счита за неотчуждаеми, да не могатъ отъ влизането на тоя законъ въ сила вече да се описватъ и да се продаватъ за каквито да било дългове. Азъ мисля, че това мое разбиране е напълно основателно. Че е такова, ще се позова и на разбирането на г. Министра на Правосъдието, което се намира въ стенографическитѣ протоколи. Тогавашниятъ Министъръ на Правосъдието г. Радевъ, прѣдизвиканъ да даде нѣкои обяснения, какъ той разбира да се прилага тоя законъ, ето какъ е говорилъ — стр. 2534, книга VI отъ стенографическитѣ дневници прѣзъ 1902 г.:

„Въ бжджще ще има ли сила и за миналитѣ креанси на хората? Законътъ самъ въ себе си има си нормата какъ ще се приложи. Казва: Не може да се продаде единъ имотъ отъ съдебния приставъ, ако е по-малкъ отъ 10 декара. Който ходи да продава днесъ, откакъ се издаде въ „Държавенъ Вѣстникъ“ този законъ, — напр., да положимъ на 5 августъ ще бжде публикуванъ — който ще отиде на 5 августъ да продава тоя имотъ, не ще може да го продаде. Значи, ще има сила за въ бжджще този законъ и нѣма да има обратна сила“. Г-нъ Мухановъ е казалъ: „Значи, и да има производство на проданъ.“ Г-нъ министърътъ продължава: „Продажбата се счита консумирана, когато приставътъ съ протоколъ възложи нѣкому имущество. Не го ли е възложилъ имуществото, то се протезира отъ закона, защото законътъ казва, че никой имотъ не може да се продаде, ако е по-малкъ отъ 10 декара. На 5 августъ ако се публикува законътъ, на 6 августъ вие не може да продавате единъ такъв имотъ, защото законътъ го протезира. Казва г. Мухановъ: ако е описанъ? — Ами сѣ едно е, г-да прѣдставители: или сж описани имуществата, или сж се мѣрили; когато сж давали пари, че ще бждатъ удовлетворени отъ това имущество, сѣ едно и сжщо е, защото, споредъ закона, описването на имуществата не дава никакви привилегии върху имуществата: имашъ толкозъ право върху това имущество, колкото си ималъ и по-напрѣдъ, прѣди да е описанъ. Само описаното имущество, понеже влѣче подиръ себе си една запрѣтителна статия въ книгата на нотариуса, не може да се продава. Други права описътъ подиръ себе си не влѣче. Веществено право върху имуществата, които трѣбва да протезираме съ това законоположение, нѣма, защото, ако мислишъ да не протезирашъ описанитѣ имущества, че могатъ да се продадатъ, ще протезирашъ вѣтъръ, или ще ги протезирашъ толкова, колкото креанситѣ сж ги протезирали и по-напрѣдъ. Тѣй щото, въ това отношение никакви мажнотии нѣма да има въ тълкуването на закона“.

И така, г. министърътъ е поддържалъ тогава, далъ е това обяснение, че на 5 августъ ако се публикува законътъ, на 6 августъ не можете да продадете такъв единъ имотъ.

Да видимъ, обаче, законътъ, като се е обнародвалъ на 7 августъ, стенографическитѣ протоколи, които съдържатъ дебатитѣ по този законопроектъ, като бѣха излѣзли кждѣ септемврий мѣсецъ вече и бѣха въ ржцѣтъ и на сждии, и на съдебни пристави, и на населението, да видимъ, казвамъ, дали така се е прилагалъ законътъ и дали слѣдъ 5 августъ сж прѣстанали продажбитѣ на такива имоти. Азъ направихъ една малка справка за проданъта на такива имоти, която, споредъ обясненията и на тогавашния г. Министъръ на Правосъдието, трѣбваше отъ мѣсецъ августъ насамъ вече да прѣстане; направихъ, казвамъ, една справка само въ два столични вѣстници за отъ 5 августъ, слѣдъ влизането на закона въ сила, до 15 декемврий, въ

в. „Миръ“ и в. „България“, и ето какво намирамъ. Ето какво намираме въ в. „България“, брой 528 отъ 10 августъ. Съ обявление № 9.470, написано на 8 августъ, слѣдъ влизането на закона въ сила и до 15 декемврий, продаватъ се: двѣ къщи за 100 л.; в. „България“, брой 585 отъ 29 августъ, обявление № 11.694 отъ 19 юлий, продава се една къща за 100 л. (Н. Габровски: То е първоначалната оцѣнка. — И. Воденчаровъ къмъ г. Драгиева: Отдѣ знаешъ, че нѣма друга къща и други ниви?) на Тодора Николовъ отъ с. Мраморъ; брой 552 отъ 12 октомврий, продава се една къща за 50 л. на Христа Матинъ отъ с. Шияковци. Г-нъ Габровски, доколкото чухъ, каза, че това било първоначалната оцѣнка. Г-нъ Габровски има възможностъ да знае, че оцѣнката, която се дава на недвижимитѣ имоти, не надминава много първоначалната оцѣнка, и че къща, която е оцѣнена за 50 л., сигурно нѣма да надмине 500 л. (В. Димитровъ: Ама Вие трѣбва да знаете, че има членъ въ гражданското сждопроизводство, който унищожава такава продажба.) В. „България“, брой 553 отъ 17 октомврий, съ обявление отъ 20 августъ продава се една къща, оцѣнена за 40 л., на В. Гюревъ отъ с. Драгощина; брой 558 отъ 29 октомврий — една къща за 40 л. на Ст. Тотевъ отъ с. Световрачене; пакъ въ сжщия брой — една къща за 40 л. на М. Тотевъ, т. е. братови; пакъ въ сжщия брой — една къща за 60 л. на Г. Стоичковъ отъ с. Маслово; пакъ въ сжщия брой — една къща, оцѣнена за 150 л., на В. Мартиновъ. Една къща тоже оцѣнена за 100 л. Въ брой 559 отъ 13 октомврий продава се друга една къща, оцѣнена за 30 л., на М. Малиновъ отъ с. Калкасъ. (И. Воденчаровъ: Стига, бе!) А, моля ви се, бждѣте търпѣливи поне колкото онѣзи хора, на които къщитѣ се продаватъ. Ако Вие сте щѣли да говорите, г-нъ Воденчаровъ, ако искате да изкажете нѣкакво свое възмущение, трѣбваше да го изкажете противъ неприлагането на закона, а не противъ послѣднитѣ факти, които излагамъ сега.

**И. Воденчаровъ:** Кой ти успорва?

**Прѣседателствующъ А. Франгя:** Моля ви се, г-да, оставѣте — надлежниятъ министъръ ще му отговори.

**Д. Драгиевъ:** (Продължава.) В. „България“, брой 561, отъ 5 ноемврий, съ обявление отъ 25 септемврий се продава една къща, оцѣнена 100 л., въ с. Бояна; пакъ въ сжщия брой — една къща, оцѣнена за 50 л., въ с. Мраморъ; брой 563, отъ 11 ноемврий, съ обявление отъ 22 августъ № 11.979 продава се една къща, оцѣнена за 120 л., на Величка Станковъ. Друга къща, оцѣнена за 150 л., на Манола Тричковъ. Брой 565 — една къща, оцѣнена за 40 л., на Гела Кировъ; въ сжщия брой — двѣ къщи, оцѣнени за 100 л., въ с. Иваняне на Манола Йовчевъ; въ сжщия брой — една къща, оцѣ-

нена за 200 л., въ с. Вердикалъ. Една къща, оцѣнена за 60 л., въ с. Суходолъ. Една къща въ с. Голѣмо-Бучино на А. Любеновъ. Брой 557, отъ 14 декемврий, съ обявление отъ 26 ноемврий — една къща, оцѣнена за 60 л., на Славча Георгиевъ отъ Световрачене. Както виждате, само въ в. „България“ съ обявления за продаване на къщи се продаватъ 24 къщи на жители отъ Софийската околия съ първоначална оцѣнка, която е 30—40—50—60 л. — рѣдко достига до 100—150 л.

Ето пъкъ какво намираме въ в. „Миръ“. Брой 1.162 отъ 22 августъ, обявление № 7.337 отъ 19 августъ: една къща на Иванъ и Андонъ Геневъ отъ с. Виримирци, оцѣнена за 100 л.; брой 1.171 отъ 12 септемврий, съ обявление отъ 17 августъ, единъ дворъ въ с. Враждебна на П. Ивановъ, оцѣненъ първоначално за 50 л.; друга една къща, оцѣнена за 50 л., на Н. Митровъ; друга къща, оцѣнена за 30 л., въ с. Мраморъ;  $\frac{1}{3}$  къща, оцѣнена за 20 л., въ с. Враждебна; пакъ въ с. Враждебна  $\frac{1}{3}$  къща, оцѣнена за 20 л. Въ брой 1.172, отъ 17 септемврий, съ обявление отъ 13 септемврий продава се една къща въ с. Мошино на Б. Дамяновъ, оцѣнена за 120 л.; въ брой 1.191 друга една къща; въ брой 1.210 една къща на Младжа Стояновъ; друга една къща за 100 л. и единъ дворъ за 40 л.; послѣ още 3-4 къщи. Всичко въ тоя вѣстникъ, срѣщу обявления, продаватъ се 15 къщи съ първоначална оцѣнка, която виждате каква е: 20—30—50—100 л., но въ никой случай не е оцѣнена нѣкоя къща на такава сума, която законътъ прѣдвижда. Да положимъ, че даже при наддаването се е получила една сума повече, но въ никой случай не може да вървамъ, че всички тия къщи сж продадени за суми повече отъ по 500 л., каквато законътъ прѣдвижда. Това въ в. „Миръ“ и въ в. „България“. Вие вървамъ да сте имали случай да прочетете в. „Епоха“ и да видите на неговата 4 страница колко къщи се продаватъ съ обявления и то тоже слѣдъ влизането на закона въ сила. Ето ви и в. „Свободна Дума“ отъ 15 януарий. Въ него се продаватъ: една къща на Игната Векиловъ, друга на Цвѣтана Векиловъ, трета къща въ с. Богъонци, построена съ простъ дървенъ материалъ, съ дворъ 3 декара и 2 ара и една кошара покрита, оцѣнена за 50 л. Смѣтайте каква цѣна е добилъ по-нататъкъ. (Ю. Теодоровъ: Отъ касата и отъ частни лица ли?) Има и отъ касата, има и отъ частни лица.

Ако, г-да народни прѣдставители, въ едно такова късо врѣме само отъ два столични вѣстника се вижда, че сж продадени такива къщи, които не е трѣбвало, споредъ закона, да се продадатъ, на брой 40, и то само въ Софийската околия, смѣтайте, като доколко къщи сж продадени въ другитѣ околии, като доколко обявления има въ другитѣ провинциални вѣстници, по-голѣмата частъ отъ които се издържатъ благодарение на тия публикации. Така щото, съвсѣмъ вѣрно излиза моето твърдение, че законътъ не е приложенъ и, наопаки, съвсѣмъ невѣрно излиза твърдението на г. Ми-

нистра на Правосъдието, казано ми тогава, че моето питане било безпрѣдметно, законътъ се прилага. Законътъ не се прилага, прочее. И азъ имамъ положителни свѣдѣния поне отъ нашата околия, че не само се продаватъ и продавани сж досега, а и днесъ-заднесъ продължаватъ още да се продаватъ всички такива неотчуждаеми по този законъ имоти, които сж били описани и секвестирани до влизането на закона въ сила, но продаватъ се и такива имоти, които до влизането на закона въ сила никакъ не сж били секвестирани, никакъ не сж били описвани. Трѣбваше ли да ставатъ тия описи? Защото г. Министърътъ на Правосъдието казва: като мълчатъ хората, по-нататъкъ като имъ се продаватъ имотитѣ, кой имъ е кривъ; ако се оплачатъ, нѣма да имъ се продаватъ; щомъ не се оплачатъ, щомъ не заявятъ, правилно е да се продаватъ. Г-нъ министърътъ освѣнъ дѣто не е правъ, но има и много къса паметъ и е забравилъ какво е говорилъ, когато се е приемалъ този законопроектъ; заради туй менъ ми се налага длъжностъ да посоча неговитѣ думи. Г-нъ министърътъ, който на моето питане отговори, че ако хората мълчатъ, трѣбва да имъ се продаватъ имотитѣ, ето какво е мислилъ, когато се е разглеждалъ законопроектътъ: (Чете.) „Тоже не е отчуждаемъ, защото мълчанието не изказва воля. Зависи изключително отъ волята на личността. Ако при описа той мълчи, не може да му продаватъ имуществото, защото трѣбва да изкаже воля, че той се отказва отъ това право. Само тогава е отчуждаемо имуществото. Върху това нѣма никакво съмнѣние“. Както виждате, г. Министърътъ на Правосъдието, като не държи смѣтка за своитѣ думи, като малко държи смѣтка, какъ трѣбва да се прилагатъ законитѣ, които засѣгатъ интереситѣ на грамадната частъ отъ данѣкоплатцитѣ, приказва си, кога какъ му прилѣга, за да излѣзе отъ положението, въ което е поставенъ: единъ пътъ казва, защото мълчатъ, трѣбва да се продава, а по-напрѣдъ казва, като мълчатъ, не трѣбва да се продава. Азъ ще оставя настрана тѣзи неговии противорѣчиви мнѣния и ще се помъча да почерпнъ отъ другадѣ доводи, че законътъ за тия имоти не трѣбва да се прилага нито тѣй, както е разбиралъ г. министърътъ, когато е давалъ това обяснение за мълчанието, нито пъкъ когато е давалъ мнѣнието си за немълчанието. Ще да си спомните, г-да прѣдставители, че г. Мирски, Варненскиятъ народенъ прѣдставителъ, при разглеждането законопроекта за измѣнение чл. 979 отъ гражданското сждопроизводство бѣше прѣдложилъ една бѣлѣжка. Тази бѣлѣжка ето каква бѣше: (Чете.) „Изложенитѣ въ настоящия членъ имоти се описватъ отъ пристава и стоятъ подъ сѣдебна възбрана докѣ се издѣлжи взыскането, по което е извършенъ описътъ“. Значи, г. Мирски и ония, които поддържаха тая негова бѣлѣжка, настояватъ да могатъ да се описватъ тия имоти и да стоятъ подъ възбрана дотогава, докато длъжницитѣ се издѣлжатъ напълно на своитѣ кредитори. Народното Събрание, обаче, отхвърли

тая забълъжка. Нѣщо повече. При второто четене на законопроекта ние виждаме, че комисията, на-товарена да разгледа този законопроектъ, като бѣше направила нѣкои измѣнения въ него, бѣше прибавила и една дума много важна въ случая: „не могатъ да бждатъ описвани и продадени“. — Значи, комисията при разглеждането на този законопроектъ се е съгласила, че не могатъ да бждатъ описвани — не само че не могатъ да бждатъ продавани, но не подлежатъ на никакъвъ описъ и дума за описъ на такива имоти не може да става вече. Не зная какъ така е станало, че при третото четене на този законопроектъ тази дума е изпусната и из-пусната е и при сега дѣйствующия законъ, безъ да е прѣдложила нѣкой това нейно изпущане. А забълъжката на г. Мирски, която иска да става описъ на такива имоти, не се е приела. И дѣйствително, при третото четене, когато става въпросъ, какъ трѣбва да се разбира, приета ли е забълъжката на г. Мирски или не, г. прѣдседателствующиятъ тогава, г. Поповъ, както се вижда отъ дневни-цитѣ на стр. 2556, ето какво казва: (Чете.) „Гла-суването, значи, се отнася само до закона, безъ забълъжката на г. Мирски“. Значи, забълъжката на г. Мирски е паднала, а заедно съ това, значи, пада и обяснението, отъ която и страна да бжде, пада тълкуванието, че тѣзи имоти подлежатъ на какъвто да било описъ. А че тия имоти не под-лежатъ на описъ и не бива да бждатъ секвестри-рани и продавани за никакви дългове, вижда се не само отъ явната смисълъ, отъ думитѣ на чл. 979: „не могатъ да бждатъ продадени слѣднитѣ недви-жими имоти“, но се вижда още и отъ мотивитѣ, които придружаватъ този законопроектъ. Въ мо-тивитѣ се казва ето какво: (Чете.) „Понеже по чл. 859 отъ гражданското сѣдопроизводство се осво-бождаватъ отъ продажъ извѣстни движими имоти, то това освобождение не би достигнало цѣльта си, ако на длъжника не се запази единъ скромненъ по-кривъ, дѣто да може да подслони бѣдното си сѣ-мейство. Освѣтъ това, съ запазването за длъжни-нитѣ 10 декара земя и една малка къщица, ще се избавятъ селскитѣ ни сѣмейства отъ скитничество и прѣобрѣщането имъ въ просеци“. Както виждате, г-да прѣдставители, отъ мотивитѣ, които сж при-дружавали въпросния законопроектъ, ясно личи, че г. министърътъ е искалъ да узакони онова, което е узаконено за нѣкои имоти въ чл. 859. Какво ни казва чл. 859? — „Не могатъ да се секвестиратъ въ никой случай“ — изброява се какво не може да се секвестира —: „всѣкидневно носенитѣ дрехи, които сж необходими споредъ годишното врѣме; бѣлитѣ дрехи, постилкитѣ, креватитѣ“ и пр. Из-броятъ се въ 11 точки редъ движими имоти, които не могатъ да се секвестиратъ. Тоя чл. 979 отъ гражданското сѣдопроизводство, прочее, не е нищо друго освѣтъ едно разширение на чл. 859; той е сжщеврѣменно едно малко-много разширение на чл. 14 отъ закона за бирницитѣ; той е въ съ-гласие и съ чл. 957 отъ гражданското сѣдопроиз-

водство, относително несеквестрирането извѣстна частъ отъ заплатата на чиновницитѣ. Държавата, както ни се обясни и онзи денъ, като намира, че не бива за данъци да се секвестиратъ извѣстни имоти, като намира, че извѣстни движими имоти не бива да се секвестиратъ, като, отъ друга страна, законополага, че на чиновницитѣ, на държавнитѣ служители, въобще на хората, които получаватъ мѣсечна заплата, на едни  $\frac{1}{3}$ , на други  $\frac{1}{4}$ , на трети  $\frac{2}{3}$  отъ заплатитѣ не може да се секве-стиратъ, е искала да даде една нищожна приви-легийка въ случая и къмъ другитѣ данъкоплатци, и къмъ другитѣ граждани въ страната, като поста-новява и за тѣхъ, че не могатъ да имъ се про-даватъ тия и тия недвижими имоти.

Прочее, когато ще да се прилага този членъ отъ гражданското сѣдопроизводство, това допълнение, трѣбва да се прилага така, както се прилага чл. 14 отъ закона за бирницитѣ, както се прилага чл. 859 и чл. 959 отъ гражданското сѣдопроизводство. А какъ се тѣ прилагатъ? Когато отиде бирникътъ да секвестрира извѣстенъ движимъ или недвижимъ имотъ, питами азъ: води ли се той отъ такива съображения, за които г. Радевъ въ своето противо-рѣчие ни загатва; пита ли той данъкоплатцитѣ, дали се отказватъ отъ това право или не се от-казватъ? Не. Той вижда, тия имоти, които тѣ иматъ, подпадатъ ли подъ чл. 14 отъ закона за бирницитѣ или не, и, безъ да ги пита, безъ да чака тѣхния гласъ или тѣхното мълчание, щомъ тия имоти сж такива, за които говори чл. 14, и да се отказватъ и да се не отказватъ, той не пристѣпа къмъ описъ, той не дръзва да ги секвестира. Какъ постѣпа сждебниятъ приставъ по приложението на чл. 859 отъ гражданското сѣдопроизводство? Нами така, както постѣпа и при приложението на чл. 14 отъ закона за бирницитѣ: извѣстни движими имоти, щомъ сж отъ категорията на имотитѣ, за които говори чл. 859, сждебниятъ приставъ не пита хо-рата, дали се отказватъ отъ това право или не, ами не пристѣпа къмъ секвестръ. Питами азъ: какъ се прилага чл. 957 отъ гражданското сѣдо-производство относително хората, които получа-ватъ заплата, не относително хората, които иматъ единъ имотъ, който при първоначалната оцѣнка е добилъ 30 или 100 л., а относително хората, които получаватъ 1.000, 5—10—15.000 л. заплата? Пи-тами: какъ ще постѣпи сждебниятъ приставъ, ако отиде да изпълни единъ изпълнителенъ листъ спрѣмо единъ окръженъ управителъ или спрѣмо единъ министъръ, който получава, знаете колко, заплата? Ще го пита ли той: отказвашъ ли се отъ това право или не? Не, нѣма да го пита, но ще види отъ колко члена е неговото сѣмейство, и ще види  $\frac{2}{3}$  ли,  $\frac{1}{3}$ , или  $\frac{1}{4}$  се слѣдва да му се секвестира и ще секвестира само онова, което поз-волява законътъ, и по-нататѣкъ ще мълчи. Върху този чиновникъ може да има 300 изпълнителни листа, но тѣ ще чакатъ 300 години и пакъ нѣма да го пита за нѣкакви права. Така азъ разбирамъ,

че трѣбва да се прилага и това допълнение на чл. 979 отъ гражданското сѣдопроизводство. И тамъ трѣбва сѣдебнитѣ пристави, и тамъ трѣбва бирницитѣ да мълчатъ, и тамъ трѣбва тѣ да не питатъ, отказващъ ли се отъ туй право, или не се отказващъ. Какво виждаме, обаче? Не само че нашето правителство не се застъпи своєврѣменно за правилното тѣлувание на тоя членъ, за неговото правилно приложение, но виждаме, че отъ страна на самото правителство, отъ централното управление на каситѣ, което не стои далечъ отъ правителството, издаватъ се циркуляри по четиритѣ краища на България, издаватъ се писма до каситѣ, а чрѣзъ тѣхъ до кметствата, да задѣлжаватъ селянитѣ, да задѣлжаватъ длѣжницитѣ, когато ще да си поправятъ записитѣ, да се откажели отъ това право. Е добръ, защо вие и по другитѣ членове не издавате такива разпорѣдби, да се откажатъ и другитѣ хора отъ правата, които имъ се даватъ? Защо? Защото, ако дойдѣхме до този редъ, да задѣлжаваме данѣкоплатцитѣ, да задѣлжаваме гражданитѣ на тази страна да се отказватъ днесъ отъ тоя членъ на закона, утрѣ отъ онзи, тогава ние сами всѣваме развратъ, тогава ние сами всѣваме незачитание на законитѣ, и не е чудно да се намѣрятъ хора тукъ-тамъ, които да кажатъ: щомъ е била такава работата, щомъ ще ни питатъ, кой членъ да зачитаме и кой не, щомъ нѣкои членове отъ законитѣ не били задѣлжителни, тогава и ние можемъ да си помислимъ, на кои членове да се подчинимъ и на кои не.

Азъ, като намирамъ, г-да прѣдставители, че законътъ и досега не е приложенъ така, както трѣбва да се прилага, изказвамъ не само своето съжаление, но и своето дълбоко негодуване, за дѣто правителството и досега стои равнодушно прѣдъ туй грубо нарушение на закона. Правителството, знаете добръ, по въпроса за сливовицата, не само че приложи членоветѣ, които ги има въ закона, но и отиде да издирва нѣкаква друга смисълъ, за да обложи данѣкоплатцитѣ съ повече данѣкъ, да увеличи тѣхния данѣченъ товаръ. Тамъ, дѣто е за взимане, правителството не само че прилага всички членове, но търси и подъ вола теле, търси въ членоветѣ друга нѣкаква смисълъ, за да увеличи данѣцитѣ, за да събере нѣщо повече за държавната казна, а тамъ, дѣто трѣбва да приложи законитѣ, за да запази интереситѣ не на едно малцинство, а на грамадното мнозинство отъ населението, то мълчи. Правителството и досега мълчи, напр., по неприложени законъ за носене мѣстно облѣкло; правителството и досега мълчи, напр., за нарушение закона за градобитнината; правителството си стои спокойно, равнодушно и не иска да знае, че чл. 979, на който такава хвалба се отдаде въ правителствения вѣстникъ, и донесъ стои неприложенъ и че и при тоя законъ кѣшитѣ на гражданитѣ, кѣшитѣ на сиромаситѣ селяни се продаватъ отъ хора, основателнитѣ вземания, правдивитѣ вземания на които сѣ твърдѣ съмнителни.

Прочее, азъ питамъ г. Министра на Правосѣдието да каже: защо не е приложенъ и досега този законъ; ще бѣде ли и за напредъ г. Министърътъ на Правосѣдието спокоенъ зритель на това дръзко и възмутително тѣпкане на закона отъ самата властъ и на беззаконното и безсърдечно оставяне безъ закрила бѣдното население и какво мисли да стори г. министърътъ относително ония имоти, които по закона сѣ непрододаеми за никакви дългове, а, поради неприлагането му, сѣ продадени или секвестирани отъ 7 августъ т. г. насамъ?

**Прѣдседателствующъ А. Франгя:** Г-нъ Министърътъ на Правосѣдието има думата.

**П. Вжжаровъ:** Да се изкажемъ всички и тогава той да вземе думата.

**Прѣдседателствующъ А. Франгя:** Министритѣ всѣкога иматъ право да взематъ думата.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Азъ съмъ съгласенъ да отговоря най-послѣ; но искамъ да направя това прѣдложение: понеже г. Драгулевъ въ свръзка съ това запитване има подобно едно запитване, нека и той го развие, та да се разгледатъ и двѣтъ едновременно.

**П. Драгулевъ:** Моето запитване е за това: има ли обратно приложение чл. 979, тѣй както се измѣни въ Събранието, или не. Нѣма защо да развивамъ моята интерпелация, а само се присѣдинявамъ къмъ интерпелацията на г. Драгиева въ тази смисълъ: да отговори г. министърътъ има ли обратно приложение чл. 979 за дѣйствиата на сѣдебнитѣ пристави по работи, които се касаятъ по изпълнителни листове, издадени прѣди създаването на закона.

**Н. Мушановъ:** (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Въпросътъ, който г. Драгиевъ повдигна, е въпросъ, който се дебатира още тогава, когато ние прокарвахме закона за тѣй нареченитѣ челядни имоти. По моето убѣждение, негодуването на г. Драгиева е съ нищо мотивирано, защото още въ врѣмето, когато прокарвахме закона, азъ имахъ ония възгледи, които гледамъ, че отъ послѣдната сѣдебна практика навредъ сѣдилищата въ България усвояватъ. Да го призная и да забѣлѣжа, че практиката на сѣдилищата по тоя въпросъ, който г. Драгиевъ повдигна, е практика противна на мнѣнието на г. Министра на Правосѣдието по него врѣме. Цѣлиятъ въпросъ се свежда въ това: законътъ, който гласувахме ние, има ли обратна сила, или нѣма. Наскоро, по свѣдѣнията ми, ще излѣзе една статия по този въпросъ въ юридическото списание. (П. Пешевъ: Излѣзла е.) Азъ не съмъ я челъ. Но то е въпросъ, който се полага на обсъждане както отъ сѣдилищата, така и отъ всички хора, които боравятъ съ правни въпроси. И ето защо, мисля,

че е важно да се възпроизведат мнѣнията, които имахме на врѣмето, когато се прие законътъ, за да можемъ да дадемъ тълкувание на въпроса, който се повдига отъ г. Драгиева. Прѣди всичко, ще забѣлѣжа, че, отъ гледна точка правна, ония цитати, които правѣше г. Драгиевъ отъ нѣкои вѣстници, за насъ нѣматъ голѣмо значение, защото, докогато ние не знаемъ каква е била продажната стойностъ на имота въ продажбата, каква е била продажната стойностъ, обявена въ вѣстниците, първоначалната стойностъ не може да има голѣмо значение. Но ако приемемъ, че продажната стойностъ въ често случаи не е по-голѣма отъ оная, показана отъ вискателя, излиза, че има много случаи въ България, където важи правилото, че тоя законъ има само бждѣщи дѣйствиа, а не за миналото е приложенъ, нѣщо, което и азъ отъ моя страна потвърждавамъ. На много мѣста сѣдилищата тоя законъ не сѣ го приложили, като сѣ казвали, че за миналото той нѣма сила, а има сила за бждѣщето, слѣдователно, практика, противна на оная, която г. Драгиевъ иска да въведемъ. Азъ по тоя законъ поддържамъ слѣдното. Законътъ, който ние гласувахме, е законъ отъ частното право, дадено въ полза на личността, и личността винаги може да се откаже отъ него. Така щото, отсега още да заяви на г. Драгиева и по другъ единъ въпросъ, който той повдигна нѣкогажъ въ Събранието — напомнимъ си, че Вие питахте г. Министра на Търговията и Земледѣлието: право ли е, че земледѣлческитѣ каси днесъ каратъ длъжниците да подписватъ едно задължение, че се отказватъ отъ тая привилегия? Г-нъ Министърътъ на Търговията и Земледѣлието Ви каза: то не е право и азъ ще го отгѣня. И менѣ бѣше странна смѣлостта на г. министра, защото той, навѣрно, не бѣше въ течението на въпроса, който се дебатира въ извънредната сесия. По нашето убѣждение, моето и на г. Министра на Правосъдието, относително този въпросъ...

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Този въпросъ не се е повдигалъ.

**Н. Мушановъ:** Повдиганъ е и го дебатирахме.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Не е вѣрно, г-нъ Мушановъ!

**Н. Мушановъ:** Четѣте дневниците. Азъ повдигнахъ този въпросъ.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Дали е, дѣйствително, едно задължение, взето отъ длъжника, прѣди още да се издаде изпълнителенъ листъ, когато се сключва заемъ, да се отказва отъ това право, за него не сме дебатирали. Дебатирахме слѣдующето, г-нъ Мушановъ: че той може да направи ипотека при сключването на заема.

**Н. Мушановъ:** Които отъ васъ се интересуватъ по тоя законъ, азъ бихъ желалъ сега да прочетете

дневниците, когато се е дебатирало, за да се увѣри всѣки отъ васъ, че отъ мене въпросътъ бѣше положенъ по слѣдующия начинъ: привилегията, която даваме на длъжника, отъ частно или отъ публично право е? Азъ поддържахъ, че е отъ частно право. Министърътъ на Правосъдието не отказа, че е отъ частно право, и оттамъ вече влачимъ ония юридически послѣдствия, които има: ако е отъ частното право, длъжникътъ има право да се отказва отъ тази привилегия, както има право да продаде или да ипотекира имотитѣ. Туй го има и въ моята рѣчь, както и въ рѣчта на г. Министра на Правосъдието. Направѣте справка и ще се убѣдите. Слѣдователно, по този въпросъ азъ мисля, че нѣма никакво нарушение на духа и смисъла на закона, ако единъ длъжникъ, въ полза на когото сме дали тази привилегия, се откаже отъ едно свое задължение, било въ полза на длъжника, било въ полза на земледѣлческитѣ каси, че не иска да се ползува отъ привилегията.

Има ли обратна сила тоя законъ, или не? Тоя въпросъ, г-да народни прѣдставители, се свежда къмъ другъ юридически въпросъ — законътъ, който ние гласувахме, отъ материалното ли или отъ процесуалното право е? Още въ него врѣме, когато го дебатирахме, бившиятъ Министъръ на Правосъдието може да си спомни, че приехме, че е отъ материалното право. Тѣ имаха даже интересъ да спорятъ съ г. Владимира Димитровъ по тоя сѣщия въпросъ. Азъ поддържахъ въ рѣчта, която държахъ по този случай, че той е отъ материалното право, и поддържахъ, че той нѣма обратна сила, когато г. Министърътъ на Правосъдието поддържаше, че има обратна сила. Азъ поддържахъ, че е отъ материалното право и го поддържамъ и днесъ. Защото то е ограничение на оня принципъ отъ гражданското право, който казва: всичкитѣ имоти на длъжника служатъ като обща гаранция за дълговетѣ, които има къмъ кредитора. Веднажъ допускаме, че извѣстни имоти оставатъ като привилегирани, за да не могатъ да се отчуждаватъ отъ кредитора, значи, че ние правимъ ограничение на тоя принципъ отъ гражданското материално право. Ето защо, на основание на друго едно юридическо право, че материалнитѣ закони иматъ сила само за бждѣщето, а процесуалнитѣ иматъ и обратна, изводътъ, който може всѣки единъ малко-много запознатъ съ тѣзи юридически въпроси, които г. Драгиевъ повдигна, да направи, е, че веднажъ тоя въпросъ е отъ материалното гражданско право, законътъ може да има сила само за бждѣщето, той не може да има сила за миналото. Затова, мисля, практиката на сѣдилищата, а мисля по-късно и практиката на Върховния Касационенъ Сѣдъ по този въпросъ ще бѣде оная, която имахъ азъ, когато дебатирахме въпроса, противна даже на мнѣнието на г. Министра на Правосъдието. Сѣдилищата, както споменахъ и по-напрѣдъ, навредъ започватъ да усвояватъ тази практика. Азъ бѣхъ въ нѣколко сѣдилища и знаа, че приематъ, какво този

законъ е отъ материалното гражданско право и обратна сила нѣма.

Да ви покажа единъ случай само, колко несправедливи послѣдствия можеше да укаже този законъ, за да се увѣрите, че трѣбваше човѣкъ да се замисли по този въпросъ. Има на много мѣста — кредиторитѣ прѣслѣдватъ длъжниците. Когато вече имотитѣ на длъжника не могатъ да платятъ вземането на кредиторитѣ, тѣ се обръщатъ къмъ поржчителитѣ, на поржчителитѣ продаватъ всичко, за да могатъ да платятъ дълга на своя длъжникъ, за когото съществува привилегията, за която вече се говори, да му стои къщата отъ 1.000 л. стойност и 10 декара земя, а всичко друго да взематъ. Този въпросъ не е повдиганъ, когато се прокара законътъ, и по него това правятъ и сега сѣдилищата: много поржчители платиха лѣговетѣ на длъжниците, на които сж поржчителствували, като иматъ длъжницитѣ привилегирована къща и останалитѣ имоти за тѣхъ си. (Н. Цановъ: Всичкитѣ ли?) Всичкитѣ не могатъ да продадатъ. Има нѣкъдѣ направено, но съвършено грѣшно. Когато поржчителътъ ставаше поржчител на длъжника по силата на стария законъ, той знаеше, че има такова правило въ гражданското право, че трѣбва по-напрѣдъ да се продаде имотътъ на длъжника, та тогава да се продаде неговиятъ. Вие днесъ го заставлявате съ единъ по материалното право законъ, влѣзълъ въ сила, 5 или 10 години слѣдъ като е станалъ поржчителъ, да продадатъ неговия имотъ, като се привилегирова имотътъ на длъжника. Вие виждате, че колкото искахме да бѣдемъ справедливи, съ този законъ много несправедливости могатъ да се допуснатъ.

По тия съображения, азъ мисля, че народното прѣдставителство, ако иска да влиза въ тълкуване на тоя законъ, трѣбва да приеме, че добавката, която ние гласувахме, е разпоредба отъ гражданското материално право и, като такава, тя може да има сила само въ бъдѣще. За всички ония кредитори, които си имаха креанси по силата на стария законъ, тоя новъ законъ не може да се съпоставя спрѣмо тѣхъ, но може да се съпостави спрѣмо всички кредитори, които ставатъ кредитори отъ датата на публикуването на закона. Туй е мисълта, която азъ поддържамъ и тогава, туй е юридическото тълкуване на закона и се надѣвамъ, че както Касационниятъ Сѣдъ, така и сѣдилищата ще ме потвърдятъ.

По тоя въпросъ мисля да не прѣдлагамъ и мисля, че и г. Драгиевъ не трѣбва да прѣдлага дневенъ редъ, защото има законодателно прѣдложение отъ г. Цецова, съ което се иска да узаконимъ, че тоя законъ обратна сила нѣма. Тогава, разбира се, въпросътъ може да се дебатира по-обширно и тогава законодателното прѣдложение ще да се приеме въ една или друга смисълъ.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** (Отъ трибуната.) Азъ нѣмамъ намѣрение обширни обяснения да дамъ

по този въпросъ, а ще взема съвършено кратко участие въ дебатитѣ, защото азъ бѣхъ авторътъ на законоположението. Ще дамъ нѣкои обяснения, защото менѣ ми се вижда, че много странни мнѣния тукъ се изказватъ отъ народното прѣдставителство за тълкуването на този законъ. Първо, сравнението отъ г. Драгиева, между друго, на привилегитѣ — да ги кажемъ така, макаръ тѣ да не сж привилегии — въ законодателството за изпълнителни листове не е право. Така е, напр., съ жалванията на чиновницитѣ, така е съ разпореждането на чл. 14 отъ закона за бирницитѣ, защото и тамъ разпорежданията сж отъ частенъ характеръ — за да употребя тукъ думата, която се хвърли въ Народното Събрание — и тамъ разпорежданията сж отъ частенъ характеръ. Така напр., на единъ нежененъ чиновникъ се одържа отъ заплатата  $\frac{1}{3}$ , но ако се съгласи чиновникътъ да даде  $\frac{2}{3}$  отъ заплатата си, никой не може да го спре; ако иска и цѣлата да даде, никой не може да го спре. Така и по-нататъкъ, бирникътъ когато отива да секвестрира една къща по-евтина отъ 500 л., или по-малка отъ 10 декара земя, ако се съгласи стопанинътъ да му я продаде на търгъ, нѣма защо да се спира бирникътъ. Трѣбва да разберемъ, че постановленията както на чл. 14, така и съответствующитѣ постановления на гражданското сѣдопроизводство, по отношение секвестра на жалванията, или разпорежданията на чл. 859 за несеквестрирането на нѣкои движими имоти, сж сѣ отъ характеръ, дѣто се турятъ на разположението на длъжницитѣ. Така напр., 6 овци, единъ чифтъ волове, или храна за 3 мѣсеца, не могатъ да се секвестриратъ, но ако тѣхниятъ стопанинъ иска да се отчуждятъ, нѣма защо да се не отчуждятъ.

По-нататъкъ, да видимъ отъ какъвъ характеръ е разпореждането на чл. 979<sup>2</sup> отъ гражданското сѣдопроизводство, както и други съответствующи. Азъ не казвамъ, че тѣ сж точно отъ частенъ характеръ, не казвамъ нито че е отъ публиченъ характеръ, защото има нѣкои разпоредби на закона, които държатъ срѣдата. Такива азъ ще ви посоча нѣколко въ нашето законодателство. За да се приспособятъ тѣ, зависи отъ волята на странитѣ, но гонятъ обществена цѣль. Това е отъ публиченъ характеръ, дѣто гонятъ обществена цѣль, но прилагането имъ зависи отъ разположението на странитѣ. Азъ ще ви посоча слѣдующия случай. Чл. 219 отъ закона за задълженията и договоритѣ казва: една продажба на недвижимъ имотъ, подъ страхъ на недѣйствителностъ, трѣбва да става писмено. Какво е значението на това постановление? За осигурение на публичния кредитъ чрѣзъ званиченъ документъ, трѣбва да става прѣхвърлянето. Защото сигурността за публичния кредитъ е по-голяма когато то става съ писменъ документъ и то е по-сигуръ отъ всѣкакви други доказателства, каквито сж напр. свидѣтелскитѣ показания, защото свидѣтелитѣ могатъ да забравятъ, да измратъ и пр. Обаче, ако едно лице бѣде теглено

подъ съдъ като отвѣтникъ по единъ ревандикационенъ процесъ, защото е купилъ отъ Ивана къща съ устенъ договоръ, та ако не прави възражение и признава продажбата, съдилището нѣма какво да прави, трѣбва да рѣши дѣлото на основание на другитѣ доказателства, че съществува продажба; ако не е станала писмено и купувачътъ иска врѣди и загуби за неизпълнението на договора, не може да противопостави отвѣтникътъ, че продажбата е недѣйствителна, защото не е станала писмено. Извѣстни искове съ свидѣтели не се доказватъ прѣдъ съдилищата и законътъ казва: за тѣзи сдѣлки се забраняватъ свидѣтели. Но ако отвѣтникътъ се съгласи и не върази, съдътъ ще допусне свидѣтели. Сега, тия законоположения иматъ въ себе си елементъ отъ публиченъ интересъ, обаче прилагането имъ зависи отъ волята на частнитѣ лица, защото въ случая, като съпостави законодателятъ публичната цѣль съ волята на частното лице, волята я поставя по-горѣ.

Така е, г-да народни прѣдставители, и съ законоположението, което ние направихме. Тѣй щото, приставътъ когато отиде да секвестрира единъ имотъ отъ 10 декара по-долѣ и една къща по-евтина отъ 500 л., зависи изключително отъ волята на оня, който иска да си запази тѣзи имоти, да заяви това: азъ не се съгласявамъ, противя се, и неговитѣ права по закона се запазватъ. Цѣльта на закона, г-да, е била да наложи извѣстни побуждения къмъ стабилностъ на хората, въ мѣстата имъ, а не да имъ наложи крайно опекуство. Дотамъ ние не прокарахме въпроса и тукъ се различава мнѣнието на единитѣ, които казватъ, че ние сме искали института на челяднитѣ имоти да прокараме, отъ онова, което сме прокарали. Тамъ е разликата. Има и други такива законоположения, г-да прѣдставители, и то много стари. Азъ ще ви посоча на ония отъ васъ, които боравятъ съ правнитѣ науки, тѣй наречения *Senatus Consultum Macedonianum*. Ето каква е работата. Единъ малолѣтенъ, много разточителенъ, правилъ много дългове. Веднажъ направилъ дългъ, два пѣти, три пѣти и най-сетнѣ му казалъ кредиторътъ: ще ти дамъ на заемъ пари, ако ме осигуришъ съ бждщето наслѣдство на баща ти. Осигурилъ го. Втори пѣтъ отива да иска пари; пакъ му дава същата гаранция, но кредиторътъ му казва: добръ, ама баща ти много живѣе. Какво прави малолѣтниятъ? Убива баща си, за да стане наслѣдникъ и да плати дълга си. Какво направиха, г-да народни прѣдставители, хората тоже съ велики умове, особено по юриспруденцията, каквито бѣха римлянитѣ? Казаха, че всѣкакво задължение на малолѣтенъ е недѣйствително. Това запрѣщение се направи за малолѣтнитѣ. Обаче, какво става? Ако малолѣтниятъ, когато стане пълнолѣтенъ, или придобие наслѣдството на баща си, изплати този дългъ безъ да упражни правото на ехсертио, дългътъ е билъ добръ платенъ. Защото тогава ще му кажешъ: ти си недобросъвѣстенъ; платилъ си паритѣ, които си дължалъ,

и сега, слѣдъ плащането имъ, искашъ да ми правишъ това възражение. Ето, законоположението, което гони публични цѣли, зависими напълно отъ частната воля. Такова е и нашето законоположение, г-да народни прѣдставители, така разбирахъ и азъ законоположението на статия 979 bis.

Сега, казва се, има ли обратна сила или не това законоположение? Азъ да ви кажа, г-да народни прѣдставители, отъ чисто юридическа точка зрѣния този терминъ си нѣма мѣстото, затова и азъ не го употребихъ тогава. Ако прочетете дневницитѣ, ще видите, че азъ нарочно никдѣ не съмъ казалъ, че има законътъ обратна сила, защото азъ не признавамъ, че е на мѣстото си тази терминология. Понятието „обратна сила“ въ юриспруденцията е тѣсно свързано съ „нарушение придобити, или непридобити права“. Кждѣто да разгърнете, ще видите, кои законоположения иматъ обратна сила и кои не, и, за да ги изтъкватъ, позоваватъ се на съществуващитѣ частни права, придобити чрѣзъ сдѣлки или по закона, и като сравняватъ съ такива права законоположенията, казватъ, че има законътъ обратна сила или не. Обаче, тукъ нѣма въпросъ за придобити права. Единъ кредиторъ, който има да взима отъ извѣстенъ хазинъ 500 л. прѣзъ 1901 г. — ние правимъ законоположение въ 1902 г., — какви придобити права има изобщо къмъ имуществата на длъжника? Никакви. То е, дѣто се казва въ юриспруденцията, че има само надежда, че ще бѣде изплатенъ отъ всичкитѣ имущества на длъжника, а надеждата отъ закона не покровителствува. Освѣнъ това, съществуването на имотитѣ нѣма каузална свръзка съ заема. Обаче, това положение, така погледнато, че може да има право единъ денъ при езекуцията върху всички имущества, не е конкретно право. Законитѣ никдѣ не признаватъ на една облигация нѣкакво конкретно право върху имуществата на хората. Конкретно право признаватъ, когато има вещно право. Кои сж послѣдствията отъ това положение? Слѣдующитѣ: ако бѣше върна тезата на ония, които казватъ, че иматъ нѣкакви права върху имуществото, тогава единъ длъжникъ, като направи единъ дългъ отъ 100 л., трѣбва да е робъ прѣзъ цѣлия си животъ. Това не може да бѣде поддържано никога, защото ще дойде кредиторътъ и, споредъ теорията на г. Муханова, ще каже: азъ имамъ право върху това имущество, ти нѣмашъ право, додѣто ми дължишъ 100-тѣ лева, да го продавашъ, не можешъ да го дадешъ за зестра на дъщеря си, защото азъ имамъ право върху тоя имотъ. Както имахъ честта и при дебатирването на този законъ да ви кажа, като причини за създаване на сдѣлката заемъ сж слѣдующитѣ три елемента: първо, способността на лицето, доколко то производително, економически силно е, като личностъ, колко то е честно да полага всичкитѣ си усилия, да не скрива онова, което има, за да плати добросъвѣстно, и, трето, имуществата. Но не имуществата, които има длъжникътъ, когато

склучва договора, защото всъки заеодавец ще бжде много лекомисленъ, ако мисли, че длъжникътъ ще е въ замръзнало положение, докогато му дойде срокътъ на плащането, особено ако заемътъ е дългосроченъ, и че ония имущества, които има длъжникътъ при склучване на заема, че ще ги запази въ рѣцѣтъ си до изплащането на дълга. Това сѣ економическитѣ елементи за да съществуватъ кредити, за да могатъ да се склучватъ сдѣлки за заеми и да съществува лична отговорностъ. Тѣй щото, ето какъ трѣбва да се изтъкува въпросътъ. Когато дойде кредиторътъ да му продава имуществото, върху което изключително никакво реално право не е ималъ, и го намѣри съ толкова имущество, минусъ 10 декара и една къща, ще се подчини на това положение, както ще се подчини, ако е ималъ къща, когато му е далъ заема, а когато дойде да го изплати нѣма къщата. (Н. Мушановъ: Азъ вѣрвамъ на довърието на длъжника, но вѣрвамъ и на законодателя, а вие днесъ съ законодателни мѣрки взимате правото ми.) Моля Ви се, и това съображение Ваше не е сериозно, защото ние по законенъ редъ лишаваме кредитора отъ извѣстни имущества, лишаваме го да разполага съ тѣхъ, а оставяме ги на длъжника, когато ще да продава имотитѣ си. Значи, никакъвъ елементъ на опасностъ отъ законодателя не е въведенъ въ това законоположение. Тѣй щото, това, което се говори тукъ, има ли обратна сила законътъ, или нѣма, то е празна работа, г-да народни прѣдставители. Кредиторътъ въ момента, когато е искалъ да осъществи креансата си по единъ екзекутивенъ начинъ, намира едно имущество изято отъ възможността да си плати креансата — трѣбва да се подчини на него и нищо повече. Ни дума, прочее, не може да става за обратна сила, защото ни дума може да стане и за нарушение на придобити права, несъществуващи за кредитора. Ето истинското законоположение на законодателството.

По-нататѣкъ. Говори се за разпорежданията на каситѣ. Тогава тоя въпросъ не се засегна, а по-послѣ — зная положително това. Министерскиятъ свѣтъ отмѣни тѣзи разпореждания на каситѣ. Каситѣ направиха слѣдующето хитруване. Казаха: вие правите такива закони; но защото вапето мнѣние — безъ да внищнатъ по-дълбоко въ узнаване на това наше мнѣние — е, че това имущество е разполагаемо по волята на длъжника, ние, ще обиколимъ закона. Ето какъ: ще искаме задължение отъ длъжника, когато склучва заемъ, че нѣма да се ползува отъ него. Такова едно задължение, г-да народни прѣдставители, е недѣйствително, и това го казвамъ тукъ като законодатель и за да чуятъ каситѣ, защото азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че тѣ отъ този законъ никакъвъ рискъ нѣма да иматъ. Онова, което тѣ прѣдставяватъ, че има рискъ, когато дойде случай да разискваме, ще ви докажа, че тѣхниятъ страхъ е илюзоренъ, или се приструватъ, че иматъ рискъ.

(С. Арсениевъ: Тѣ казватъ 11.000.000 л.) Каситѣ, като си помислиха, че това разпореждане е отъ частенъ характеръ, казаха си: ще заобиколимъ закона, ще вземемъ задължение. Но вторично казвамъ тукъ, че това задължение не е дѣйствително по нѣколко съображения, чисто юридически. Азъ ви загатнахъ и по-рано, че има извѣстни законоположения, които, макаръ и отъ частенъ характеръ, иматъ и публична цѣль по-нататѣкъ; т. е., още не приложени тѣзи законоположения, какъвто е случаятъ, прѣди да дойдатъ да си продаватъ имуществата, странитѣ не могатъ да разполагатъ съ тѣхъ, защото тогава осуетяватъ и публичната цѣль, положена отъ законодателя, не могатъ а priori да оцѣтитъ благотѣ намѣрения на законодателя. Така сѣщо, дѣто ви споменахъ римското законоположение на македонския *senatus consultus*, че малолѣтниятъ не може да даде задължение, когато склучва заемъ, че той нѣма да се ползува отъ него.

Н. Мушановъ: Това положителниятъ законъ го казва: съ бждѣще наслѣдство не може да се разполага.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Тѣй е.

Н. Мушановъ: Значи, законодательтъ е такъвъ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ се връщамъ на онова положение...

В. Димитровъ: Материалното право.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Да, азъ ви казвамъ, че не може да се заобикаля този законъ. Така, когато даваме нѣкоя привилегия нѣкому, още прѣди да я упражни, той не може да склучва договоръ, че нѣма да се ползува отъ нея, че може да се откаже отъ нея. Какво излиза отъ това, ако допуснемъ, че може да се откаже отъ привилегията? Излиза, че се оцѣтява цѣльта на законодателя. Много ясно. Ние не можемъ да позволимъ нито на частни лица, а особено на правителствени учрѣждения даже да се турятъ въ противовѣсъ на законодателнитѣ разпореждания, за да ги осуетяватъ.

Послѣ — моля г. Мушанова тукъ да ме чуе — има и второ съображение. Отказването при склучването на заема отъ това право на длъжника, още при склучването на заема, има елементъ, който прави този договоръ недѣйствителенъ; има тѣй наречената *vis compulsiva*, има психологическо насилие, което психологическо насилие е, като го намѣришъ въ тѣсно, ще му кажешъ: давамъ ти пари въ заемъ, но ако нарушишъ закона, ако се откажешъ отъ правата на чл. 979<sup>2</sup>. Този порокъ на договора можемъ тукъ като законодатели да го консакрираме.

Е. Мирски: Както лихваритѣ.

**Н. Мушановъ:** Ето тема за г. г. социалистите. Единъ принципъ социалистически, който ако поддържа, ще унищожимъ цѣлото законодателство.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** То е другъ въпросъ. Азъ говоря специално за тукъ. То е насилие, г-да прѣдставители... (Г-нъ И. Пецовъ възразява.) Не можете да ме разберете, г-нъ Пецовъ. Азъ не мѣря Васъ да убѣдя, а другитѣ слушатели. Та, казвамъ, такова разпореждане отначало още, прѣди да дойде врѣме да се прилага този законъ, е недопустимо, и хората не могатъ да се отказватъ отъ дадената тѣмъ привилегия. Азъ искамъ волята на длъжника да се изкаже, когато е свършено свободна, когато е свършено свободенъ въ момента, когато му продаватъ имуществата. Тогазъ никакво външно влияние нѣма за да се откаже той отъ правото си, и ако се откаже отъ правото си, има явенъ признакъ, че той го прави чисто доброволно, безъ никакво принуждение.

Това е моето мнѣние, г-да народни прѣдставители, по този законъ и азъ счетохъ за нужно да го изкажа вкратцѣ. Азъ ще имамъ случай и по други въпроси, които ще се повдигнатъ, да си изкажа мнѣнието и да влѣза въ по-голѣми подробности, когато ще дойде да се разисква законодателното прѣдложение на г. Пецова.

**Прѣдседателствуващъ А. Франгъ:** По редъ иде г. Досевъ, но той отстъпва думата на г. Пешева; така щото, г. Пешевъ има думата.

**П. Пешевъ:** Г-да народни прѣдставители! Азъ съжалявамъ, че по никакъвъ начинъ не мога да се съглася съ аргументитѣ на г. Министра на Просвѣщението, бившъ такъвъ на Правосъдието. Неговитѣ аргументи не почиватъ върху правото, върху законитѣ и върху справедливостта. Неговитѣ разсѣждения върху това, че единъ кредиторъ, когато е далъ въ заемъ пари на своя длъжникъ, не е придобилъ право върху неговитѣ имущества, това твърдение, казвамъ, на г. Министра на Просвѣщението е съвѣмъ празнословие, защото, до измѣняването на чл. 979 отъ гражданското сѣдопроизводство, всѣки кредиторъ е ималъ право на секвестръ и на продажба на всичкитѣ имущества на длъжника. Тѣй щото, когато единъ кредиторъ иска своето вземане отъ длъжника, не може законътъ да му се прѣпрѣчи и да му каже: не можешъ да посегнешъ на всички имоти, защото по-подиръ ние издадохме единъ законъ, съ който забраняваме това отчуждение, съ което правимъ невъзможно вземането ти. Въ минутата, когато е сключвалъ договора за заемъ, кредиторътъ е знаелъ, че длъжникътъ ще бѣде спрѣмо него добросъвестенъ, да не отчуждава имотитѣ си, защото и законътъ е далъ това право на кредитора, когато имотитѣ на длъжника сѣ свободни, да може той да ги продава. Но г. Министърътъ на Просвѣщението казва: какво е туй право на кредитора, когато длъжникътъ

може да продаде този свой имотъ и да остави кредитора свършено неосигуренъ, свършено необезпеченъ? Това е свършено друго нѣщо, ако имотътъ е отчужденъ вече отъ страна на длъжника; но ако имотътъ е свободенъ, ако той е въ рѣцѣтъ и въ владѣнието на длъжника, съ какво право се забранява на кредитора да може да се удовлетвори? Кредиторътъ има всичката възможностъ и врѣме да прѣдотврати такава една сдѣлка отъ страна на длъжника, да отчужди имотитѣ си. Той може, при всѣко едно посѣгане отъ страна на длъжника прѣдварително и доброволно да продаде своитѣ имоти, да отстрани това, да спре продажбата чрѣзъ прѣдварителенъ секвестръ. Може една продажба, направена съ цѣлъ да ошетятъ кредитора, да бѣде оспорвана и по граждански, и по уголовенъ редъ. (Ц. Таслаковъ: Има и наказание.) Има въ наказателния законъ прѣдвиденъ членъ, съ който се наказватъ ония длъжници, които, за да ошетятъ своитѣ кредитори, умишлено, прѣдварително си продаватъ имуществата. Тѣй щото, правото на кредитора върху имотитѣ на длъжника е право, осветено отъ нашитѣ закони до издаването на това измѣнение на чл. 979 отъ гражданското сѣдопроизводство. Слѣдъ това измѣнение на закона и правото на кредитора се измѣнява. И кредиторътъ, и длъжникътъ, когато сключватъ договоръ слѣдъ издаването на този законъ, тѣ ще знаятъ туй ограничение и ще да влизатъ въ споразумѣния такива, каквито сѣ тѣмъ сгодни. Кредиторитѣ могатъ да се отказватъ отъ своитѣ права, и това не е едно нравствено насилие. Защото, ако е едно психическо насилие това отказване отъ това свое право, трѣбва да приемемъ, че е едно насилие и измамването на кредитора: то е една измама отъ страна на длъжника въ врѣда на кредитора. Но въ граждански сдѣлки не може да се допусне нито насилие, нито измама. Двѣтъ страни, които сключватъ договори, могатъ да ги сключватъ при условия дозволени отъ закона, а условието, да се откаже единъ длъжникъ да не може да си продава извѣстно имущество, е свършено позволено отъ закона и не е противъ закона. Защото единъ длъжникъ е стопанинъ на своя имотъ. Ако той може да го продаде доброволно, той може да отстъпи правото на кредитора утрѣ да го продава принудително. Слѣдователно, аргументитѣ на г. Министра на Просвѣщението свършено не сѣ прави и сѣ неоснователни. Той говори само за случаетѣ, когато на имота нѣма никакъвъ секвестръ и когато не е ставалъ никакъвъ описъ, когато не е ставала никаква продажба, но не за всички ония случаи, когато единъ кредиторъ вече е посегналъ върху имуществото на длъжника, когато е турналъ запрѣщение на имота. А туй запрѣщение е вече реално, ефикасно, е придобило извѣстни права спрѣмо имотитѣ на длъжника, и г. Министърътъ на Просвѣщението и въ такъвъ случай ви казва, че кредиторътъ не билъ придобилъ никакво право. Какъ може да се говори подобно нѣщо? Какъ

може да се допусне подобно нѣщо и въ такъвъ случай, когато кредиторътъ е наложилъ единъ севквестъръ на имотитѣ на длъжника, да се каже, че той не е придобилъ никакво право? Той вече е посегналъ, той вече е ограничилъ отчуждението, той вече е казалъ: азъ ще се удовлетвори отъ този имотъ. Станало е надлежното запрѣщение въ запрѣтителната книга на нотариуса и върху този имотъ ще трѣбва да се счита, че донѣкъдъ е привилегировано положението на кредитора. Особено за имущество описано, за имущество изложено на продажъ, по никакъвъ начинъ не може да се говори, че законътъ има обратна сила. Законътъ има сила отъ минутата, когато е издаденъ, когато е влѣзълъ въ сила, за правоотношенията, възникнали слѣдъ издаването на закона. Защото, ако се допусне противното, то значи, да се фаворизира една частъ отъ българскитѣ граждани въ врѣда на други; да се опетяватъ едни, за да се обогатяватъ други, нѣщо, което не е справедливо. Въ гражданскитѣ правоотношения на българскитѣ граждани трѣбва да се гледа еднакво и къмъ едниѣ, и къмъ другитѣ. Да се не разсѣждава така, че този, който е побѣденъ, трѣбва да бѣде защитенъ въ врѣда на богатия, защото прѣдъ българскитѣ закони и бѣдни, и богати, и граждани, и селяни, и земледѣлци, и търговци трѣбва да стоятъ еднакво и законътъ трѣбва да бѣде справедливъ къмъ всички. Намѣрихме, че е справедливо да се ограничи продажбата на недвижимитѣ имоти на извѣстенъ длъжникъ — нека да бѣде така, — и като го намѣрихме справедливо, нека да прилагаме закона, но да го прилагаме справедливо и да го прилагаме за бѣднѣщитѣ правоотношения. Защото законътъ се пише не за миналото, защото миналото е уредено съ други закони, но се пише за бѣднѣщето. Едни недостатѣци, констатиранни, трѣбва да се поправятъ, за да не се повтарятъ, но миналитѣ недостатѣци тѣ сѣ вече прѣминали; миналитѣ грѣшки не могатъ да се поправятъ, а трѣбва за въ бѣднѣще да се поправятъ.

Ето защо азъ се съгласявамъ напълно съ аргумента на г. Мушанова и, като не сподѣлямъ ни най-малко ония доводи, които г. Драгиевъ и г. Министърътъ на Просвѣщението наведоха, за да докажатъ, че издадения законъ за челяднитѣ имоти има обратна сила, азъ ще моля Народното Собрание да се съгласи да приеме, че този законъ има приложение само за правоотношенията възникнали слѣдъ издаването му.

**К. Мирски:** (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ дойдохъ на трибуната не да говоря надълго по прѣдмета, а да мога да се изкажа по-спокойно.

Г-нъ Драгиевъ направи едно запитване, чрѣзъ което иска ние да издадемъ единъ законъ за тълкуване на опзи законъ, по който се говори тъй краснорѣчиво отъ прѣдшествующитѣ оратори. Азъ държа, прѣди всичко, да кажа, че ако г. Драгиевъ си е задалъ такава роля, трѣбва да заяви, за да

не говори вече никой и да слѣза и азъ отъ трибуната: да остане да говоримъ тогазъ, когато дойде на дневенъ редъ законодателното прѣдложение, което е направилъ, съгласно конституцията, г. Цецовъ. Г-нъ Драгиевъ не е да не знае, че защитванията не могатъ да иматъ друга цѣль, освѣнъ да се види, има ли основание да се порицае нѣкой министъръ за нѣкое негово служебно дѣйствиe или пъкъ за бездѣйствиe. Въ доводитѣ за издаване парламентарна присѣда противъ министра могатъ да влизатъ разни работи, но мѣродавно ще е само рѣшението, че се одобрява дѣйствието на единъ министъръ — или противното. И така, ако се гони цѣльта, както подозирамъ отчасти и отъ рѣчьта на г. Мушанова, че съ нашия вотъ не само ще одобримъ или не дѣйствиата или бездѣйствиата на министра, но и ще дадемъ тълкувание на въпросния законъ, ми се струва, че ако е позволено на нѣкои си да се лъжатъ, на болшинството отъ насъ не е позволено да се лъжимъ. Никой сѣдъ не е длъженъ да се подчинява на едно тълкувание, дадено отъ насъ не чрѣзъ законъ, а инцидентно — при разискването на една интерпелация. (П. Зжаровъ: Въ друга смисълъ, за друга цѣль.) Самъ почитаемииятъ г. Драгиевъ е виновенъ, споредъ мене, дѣто се продадохъ и слѣдъ тоя фамозенъ вече станалъ законъ нѣкои кѣщици на сиромаситѣ. Ако г. Драгиевъ не бѣше възстаналъ противъ онаа алинея, която азъ прѣдложихъ при второто четене на въпросния законъ и която поддѣржахъ при третото, и която г. Министърътъ на Правосъдието заяви, че я одобрява и е нужно да легне въ закона, а г. Драгиевъ стана и каза да не се приема, не щѣше, казвамъ, оттогазъ ни една кѣщица, която струва въ селата по-малко отъ продажната цѣна 500 л. или въ градоветѣ по-малко отъ 1.000 л., да бѣде продадена. Но г. Драгиевъ настоя: не бива да приемемъ алинеята, прѣдложена отъ г. Мирски!

**Д. Драгиевъ:** Не е истина!

**Прѣдседателствующъ А. Франгя:** Моля, г-нъ Драгиевъ, нѣмате думата! Послѣ вземѣте думата.

**К. Мирски:** Мислите, че ще ме спрете? Азъ ще чакамъ, докогато Вие спрете. Г-нъ Драгиевъ заяви даже най-енергически: (Отъ лѣвицата: Вѣрно, вѣрно!) не бива да се приема алинеята, която прѣдложи г. Мирски! А какво гласѣше тази алинея? (Д. Драгиевъ: И за въ бѣднѣще...) Г-нъ Драгиевъ! Ако обичате, по-малко говорѣте по въпроси, които изглежда, че недостатѣчно разбирате. (Смѣхъ.)

**Ц. Таслаковъ:** Хичъ не ги разбира!

**Д. Драгиевъ:** 25 години Вие сте разбирали тъй, а какво сте направили?

**К. Мирски:** Като искате да се помогне на бѣднитѣ, не забравяйте, че не само Вие сте, които

мислите тукъ зарадъ тѣхъ. (Г-нъ Д. Драгиевъ въз-  
разява нѣщо.)

**Прѣдседателствующъ А. Франтя:** Г-нъ Дра-  
гиевъ! Ако Вие смущавате оратора, Вие когато  
ще говорите, ще оставямъ всички да Ви смущаватъ.

**К. Мирски:** (Продължава.) Настояваше се, г-да  
народни прѣдставители, да не легне въ закона и  
слѣдующата наредба: докогато длъжникътъ не си  
изплати дълга, къщата му, която е описана, ма-  
каръ че струва въ село по-малко отъ 500 л. и въ  
градъ по-малко отъ 1.000 л., нивята му и другитѣ  
му земи, даже ако сж само въ размѣра на неот-  
чуждаемитѣ, да стоятъ подъ запрѣчение, (Д. Дра-  
гиевъ: Вѣченъ робъ!) да не може да ги продава  
нито самъ длъжникътъ, и тогава сиромакътъ съ  
сирачетата ще си стои въ къщата, сиромакътъ съ  
ралото си ще си работи нивята, а кредиторътъ  
ще чака отъ доходитѣ на този сиромакъ, неговъ  
длъжникъ, да се удовлетвори, а не длъжникътъ  
да го подиграва, като продаде самъ вѣкому къщата  
си, която струва по-малко отъ 500 л., и така да  
се онеправдайтъ и поржчителитѣ му, да се извършва  
голямъ неправда, като се взематъ паритѣ отъ оно-  
гова, който не ги дължи.

Говори се за безсърдечното дѣйствие на нѣкои  
отъ г. г. министритѣ. Когато говоримъ по такава  
работа, сърцето трѣбва да оставиме настрана, а  
да продължаваме да виждаме разумътъ какво ни  
налага. (К. Досевъ: Чакайте министра.) Той се  
счита невиненъ по обвинението му отъ г. Драгиева  
и затуй, вѣроятно, не стои тукъ, а излиза. Какво  
ни прѣчи, г-нъ Досевъ, че нѣма министра? Искашъ  
да го обсиштъ ли? Има държавенъ съдъ — на-  
правѣте прѣдложение да го дадемъ подъ съдъ!  
(Общъ смѣхъ.)

Г-да народни прѣдставители! Ако Министер-  
скиятъ съвѣтъ е издалъ едно рѣшение, съ което  
да отмиши разпоредбата на централното управление  
на каситѣ, той, помоему, е направилъ нѣщо много  
морално. Това очаквахме да се направи, но не е  
било длъжно министерството по законитѣ, които  
ние издаваме, да направи това нѣщо. Работата е  
много ясна, а особено повече ясна стана слѣдъ  
оная свѣтлина, която хвърли върху нея авторътъ на  
закона, г. бившиятъ Министъръ на Правосъдието.  
Нека ми бжде позволено на мене, който съмъ иници-  
аторътъ на този законопроектъ, да процитирамъ отъ  
едно мое прѣдложение за измѣнение и допълнение  
на врѣмненитѣ сѣдебни правила и на допълнението  
къмъ сѣшитѣ правила, внесено въ IV-то Обикно-  
вено Народно Събрание, което прѣдложение по  
опущение не е влѣзло съ мотивитѣ му въ стено-  
графическитѣ дневници, а е помѣстено само при  
разгледването му членъ по членъ. Това прѣдло-  
жение е отъ 26 ноември 1884 г., подписано е  
отъ мене, като Варненски народенъ прѣдставителъ,  
и отъ нужното число други народни прѣдставители.  
Въ тоя законопроектъ, който имамъ напечатанъ

съ мотивитѣ му на рѣка, въ отдѣла за измѣнение  
и допълнение на врѣмненитѣ сѣдебни правила,  
между друго, стои слѣдующето: (Чете.) „Чл. 355,  
пунктъ 8. — (Допълнение.) Необходимитѣ за всѣки  
селски стопанинъ при обработване земята си и на  
всѣки работникъ (талигаръ и др. т.) за прѣхрана  
на сѣмейството му 2 вола или 2 коня, а тѣй сжщо  
1 крава, или 10 овци, или 5 кози, по избора на  
длъжника“. Подъ това прѣдложение отдолу четемъ  
слѣдующето: (Чете.) „Сжщото срѣщаме въ чл. 38,  
п. 6, отъ ромънския законъ за общинскитѣ и око-  
лийскитѣ сѣдове, издаденъ въ 1879 г.: „*uă vasă  
și 2 boi, saŭ uă vasă și 2 caț, și în lipsă de vasă,  
5 capre saŭ 10 oi, saŭ 2 rimători*“ — една крава,  
или 2 вола, или една крава и 2 коня, а въ от-  
съствие на крава, 5 кози, или 10 овци, или 2 свини.  
Въ Ромъния е забранено и продаването на нуж-  
ната храна за тѣзи добитѣци въ врѣме на единъ  
мѣсець, което се подразбира отъ само себе си.  
Сравни и източно-румелийския законъ за изпъл-  
нение на рѣшенията (Пловдивъ 1882 г.), въ който е  
казано: „Да не се продаватъ на длъжника доходѣтъ  
опрѣдленъ отъ сѣда за прѣхраната му, воловетѣ  
му за оранъ и пр.“ А по-надолу четемъ: „Да се при-  
бави забѣлѣжка къмъ чл. 430 на врѣмненитѣ сѣ-  
дебни правила, която да гласи така: Къщата, която  
да е съразмѣрна съ сѣмейното и имотно състояние  
на длъжника, по заявление на послѣдния,  
не се продава, а се оставя нему за живѣяне съ  
челядта си; ако ли не е такъвъ, продава се, но  
се задържа отъ придобититѣ отъ продажбата и пари  
нужното количество, което се праща на надлежното  
общинско управление, за да си купи длъжникътъ  
чрѣзъ него по-малка къща. Ако длъжникътъ е земе-  
дѣлецъ, не се продаватъ, освѣнъ необходимитѣ за  
сѣмейството му, за добитѣка му и за храната му здания  
(къща, хамбаръ, плѣвникъ и хлѣвъ или оборъ),  
още всичкитѣ нужни нему за прѣпитание на че-  
лядта му нивы и ливади. Всичко казано дотукъ  
се опрѣдѣля и освобождава отъ продаване по рѣ-  
шение на сѣда, въ вѣдомството на който се на-  
мира продаваемиятъ имотъ. Прѣди издаване рѣше-  
нието привиква се и се изслушва взыскателътъ и  
длъжникътъ по общитѣ правила на производството“. Подъ  
тая прѣдложена забѣлѣжка четемъ: „Изло-  
женото въ тая забѣлѣжка сжществува въ послѣд-  
ната алинея на чл. 999 отъ дѣйствующия и до-  
днесъ въ Княжеството турски граждански кодексъ.  
Сжщото е узаконено отново въ Източна-Румелия  
съ чл. 50 отъ закона за изпълнение на рѣшенията  
(Пловдивъ, 1882 г.)“. И тукъ е почитаемиятъ нашъ  
прѣдседателъ на Народното Събрание, почитае-  
митѣ мои другари и тогазъ г. г. Юрданъ Тео-  
доровъ и Димитъръ Петковъ, сжщо и г. Пешевъ,  
който послѣдниятъ бѣше тогазъ главенъ секретаръ  
въ Министерството на Правосъдието, а още и други  
нѣкои г. г. народни прѣдставители, да потвърдятъ,  
че когато се занимавахме въ Камарата съ този  
въпросъ въ 1884 г. и въ началото на 1885 г.  
доста надълго, намѣри се, че е дѣйствително та-

къвъ, какъвто го нарече бившиятъ Министъръ на Правосъдието, авторътъ на законопроекта, именно г. Д-ръ Радевъ, който каза, че законопроектътъ е отъ частно-общественъ характеръ. Вие виждате тукъ, че още въ първоначалния проектъ на закона — въ моето предложение отъ 1884 — стоятъ думитъ: „по заявление на длъжника“. Въпросниятъ законъ, неправилно нареченъ за челяднитъ имоти, ако и да нѣма да принесе много голѣма полза на малко-имотнитъ хора у насъ, но той пакъ ще принесе отчасти полза. Ние държимъ, че по-добъръ е да има човѣкъ нѣщичко, отколкото нищо. Ние сме противъ ония, които казватъ, по-добъръ нищо, отколкото само нѣщо. Една пита хлѣбъ е повече отъ нищо. Г-да народни прѣдставители! Тоя законъ е създаденъ върху стародревния принципъ не egeat — не вземай на човѣка онова, което му е крайно необходимо. Този въпросъ е дебатиранъ и отъ нѣмскитъ цивилисти при съставянето гражданския законъ на германската империя. Имало е мислители, които сж казвали: да се нареди въ гражданския законъ, когато неустойката надминава еди-каква сума, да се не покровителствува отъ съда. Но прѣобладавалъ е другиятъ принципъ: при изпълнение на рѣшението, съ което бжде осъденъ нѣкой, напр. за неустойка или друго, тогава да се не взема отъ него онова, което му е крайно необходимо. И така, въ случая правото на българскитъ длъжници — за бѣднитъ е думата — се поражда само въ момента, когато получатъ призовка за доброволно изплащане на своя дългъ. Има се прѣдъ видъ отъ законодателя, вѣрвамъ и отъ турския — защото турцитъ бѣха милостиви поне въ законодателството си, — разчита се и на хуманността на хората. Не се прѣдполага никой пътъ, че единъ добросъвѣстенъ лихваръ — не говоря за лихоимецитъ... (Възражения отъ крайната лѣвица.) Моля ви се! Има разлика между лихваръ и лихоимецъ. Както вие можете да дадете една къща подъ наемъ, който струва 100 лири, и за 15 лири годишно, тъй сжщо и единъ лихваръ може да дава свои 100 лири срѣщу годишна лихва 12 лири. Лихва е наемътъ на паритъ, тъй че не е вѣрно, че лихваритъ въобще сж безсъвѣстни. Вѣрно е, че и между тѣхъ, както въ всички хора, има безсъвѣстни и затова VII-то Обикновено Народно Събрание прие за такъва термина „лихоимецъ“, и затуй веднажъ молихъ другаря г. Драгиевъ да не употребява въ лоша смисълъ думата „лихваръ“, а въ такъвъ смисълъ да употребява думата „лихоимецъ“. Българскиятъ законодатель, както и другитъ прѣди него, сж прѣдполагали това, което е най-прѣдполагаемо. Нѣма да отиде единъ добросъвѣстенъ лихваръ въ качеството си на заемодавецъ, на вискатель, да изсмуква и послѣдната капка кръвъ отъ своя длъжникъ, нѣма да отиде да изпѣжда жена му отъ къщицата, която струва голѣмата сума 500 — петстотинъ лева, нито да издрѣква дѣцата му отъ тая къщица, нито да взема неговитъ послѣдни нивици, но ще му ги остави, и всѣки добъръ лихваръ ги оставя, а чака

на жътва да вземе нѣщо. (Г. Кърджиевъ: Остава ги за да скуби всѣка година.) Да, по-добъръ е по-малко и само наврѣме да стрижешъ, отколкото до кожата, защото тогава и за тебе нѣма да има вълна. И така, като се има прѣдъ видъ мисълта на законодателя, че се прѣдполага, че нито той е искалъ да отнеме и най-крайно нужното на длъжника, не можемъ тукъ никакъ да говоримъ, че българскиятъ законодатель отъ XII-то Обикновено Народно Събрание е отишълъ да бърка въ чужди джебове. Ще ме почакате, г-нъ вискателю, ще Ви се изплатя, ще се трудя съ жена си и съ дѣцата си, особено като попорастятъ, и не ще Ви остана дълженъ до край: сѣ нѣкога ще си получите напълно своето.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Може да вземе изпълнителенъ листъ; 20 години има срокъ.

**К. Мирски:** И така, азъ заключавамъ, че този законъ е направенъ, за да не се отнема и най-необходимото на никой длъжникъ отъ недвижимостта, когато самиятъ длъжникъ би помолилъ за това. Второ, да се прилага по всички изпълнителни дѣла, по които още не сж се продали на длъжника къщицата съ такава стойностъ и нивитъ въ такъвъ размѣръ. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че е вѣрно това, което се каза, дѣто за придобити права не може тукъ да става и рѣчь. Който е искалъ да има придобити права, да е взелъ подъ ипотека и къщицата отъ 500 л. на своя длъжникъ.

**К. Досевъ:** Г-да народни прѣдставители! Още когато се съставяше прѣдметниятъ законъ, ако помня, само азъ бѣхъ противъ, защото смѣтахъ, че той ще бжде единъ несправедливъ законъ, че съ този законъ ние нѣма да принесемъ полза, а ще принесемъ врѣда, че съ този законъ ние ще насърчимъ батакчитъ и хайлязитъ, а нѣма да направимъ желаемото добро, което, може би, искрено се е желало както отъ вносителя на законодателното предложение, така и отъ онѣзи г. г. наши другари, които го поддържаха съ всички сили. Но създаде се вече, лошавъ, добъръ, той влѣзе въ сила, и азъ мисля, че всички трѣбва да искаме сега правилното му приложение. Съгласенъ съмъ съ г. Драгиева, че има причини да се оплакваме за неправилното прилагане на този законъ, но не въ тази смисълъ, въ каквата той прави това оплакване, а тъкмо въ обратната смисълъ. Не е справедливо оплакването, че съдебнитъ пристави продължавали да продаватъ имоти, къщи, които се оцѣнявали по-малко отъ 500 л., защото тѣзи негови данни той черпи отъ вѣстникитъ, само по обявленията и по желанията на самитъ вискатели да дадатъ една произволна цѣна, но не ни е прѣдставилъ резултата отъ тѣзи продажби, да ни убѣди, че дѣйствително тѣзи имоти не сж получили и по-голѣма цѣна отъ 500 л., или пъкъ не ни е прѣдставилъ нѣкакви данни да видимъ, че освѣнъ тѣзи имоти, които сж продавани

съ обявление, длъжникътъ не е ималъ и други имоти, които сж привилегировани съ този законъ. Това е поне прѣдложението. Но ние виждаме тѣмъ противното да се прави въ нѣкои сѣдилища. Практиката въ нашенския край на сѣдебнитѣ пристави е тѣмъ обратната. Още съ влизането на закона въ сила, тѣ спрѣха всички продажби, които бѣха даже насрочени. (Д-ръ П. Ношковъ: И много добрѣ направиха.) Може би, споредъ Вашитѣ възгледи, добрѣ да сж направили, но тѣзи Ваши възгледи не се подкрѣпять нито отъ закона, нито отъ справедливостта, защото едно добито право — защото и азъ считамъ, че този законъ не може да има обратна сила и че секвестрирането на имота е едно вече добито право за продаването му, което гарантира плащането на паритѣ. И ако вие една продажба, извършена по реда си, отивате да я събаряте само затова, защото, прѣди да се извърши договорътъ на продажбата, вие сте наложили запоръ и сѣдилището казва: длъжникътъ, който е продалъ доброволно къщата си, договорътъ е незаконенъ, защото той законно не е разполагалъ вече съ единъ имотъ, понеже е имало на него запоръ, — какъ сега да давате право на пристава единъ наложенъ вече запоръ, вече обявенъ търгъ за проданъ на недвижимъ имотъ, да му казвате: трѣбва да спрете, защото този имотъ се освобождава? Кой го освобождава? Народното Събрание. Народното Събрание може да създава закони, да урегулира известна материя, но то не може да вземе отъ едни хора пари и да прави благодарѣние на други. Да създадемъ единъ законъ, съ който да дадемъ право на известенъ длъжникъ да не плаща дълга си и да не може да му се продаде имотътъ за дългъ, значи да ограбишъ кредитора въ полза на длъжника, като направишъ на длъжника едно благодарѣние. Подобно благодарѣние всѣки човѣкъ може да прави, но само отъ своята кесия. Даже държавата, когато дойдемъ ние да прощаваме нѣкои данѣци, ние сами, като прѣдставяваме народа, отъ името на държавата можемъ да опростимъ, но не можемъ да опростимъ дълговетѣ, които се дължатъ на частни лица.

Нѣщо повече даже. Дълговетѣ направени, макаръ още да не сж добили единъ изпълнителенъ листъ, едно сѣдебно рѣшение, имотитѣ на длъжника трѣбва да бѣдатъ на разположение на кредитора, защото въ името на тѣзи имоти сж дадени паритѣ. Ако приемемъ противното, то значи пакъ да дадемъ право на едни хора да отиватъ да лъжатъ, да взематъ известни пари отъ едного и слѣдъ това да създаващъ законъ да имъ даващъ право да не ги плащатъ, или, съ други думи, да ги ограбватъ. Подобно нѣщо не е допустимо нито отъ логиката, нито отъ здравия разумъ, нито отъ справедливостта. И този законъ не може да има обратна сила. Той може да има сила само за заеми, които сж направени при влизане въ сила на закона. Тогава никой кредиторъ не може да посегне вече, при единъ такъвъ заемъ, върху тѣзи имоти, защото

правятъ заеми при съществуването на единъ законъ, по силата на който той знае, че не може да продаде този имотъ.

Г-нъ Драгиевъ възстана съ всичкитѣ си сили противъ разпореждането на каситѣ, защото тѣ били писали на кметствата, че онии, които искатъ да правятъ нови заеми, трѣбвало да дадатъ обезпеченство, че нѣма да се ползватъ отъ привилегията. Азъ не разбирамъ защо вие възставате противъ една мѣрка, която каситѣ взематъ като едно кредитно учрѣждение, или частно лице, когато искатъ да си осигурятъ паритѣ. Вие искате отъ касата пари, вие искате отъ Ивана, отъ Драгана, отъ Стояна пари, защото имате нужда, и той какво ви казва: азъ нѣма да ви дамъ пари, защото утрѣ доброволно, като не ми платите паритѣ, нѣма отъ къдѣ да се удовлетвори, не мога да ви продамъ известни имоти, защото законътъ ги е привилегировалъ. Ако вие искате да вземете пари отъ мене, ще дадете подписъ, че нѣма да се ползвате отъ привилегията, която е ваше лично право. Отъ лично право човѣкъ винаги може да се отказва, щомъ е въ интересъ неговъ. Не само каситѣ иматъ право да искатъ това, но и всѣко частно лице. И азъ тогава казахъ, при създаването на този законъ, че нѣма да мине много врѣме, че самитѣ тѣзи, въ полза на които се създаде този законъ, тѣ ще се откажатъ, защото, когато единъ сиромасъ има една ежшица, 10 декара ниви, благодарение на които той отива при кредитора да иска да вземе пари, за да си купи храна, щомъ има такова условие, нѣма да има въ него вѣра и той ще бѣде принуденъ да продаде, даже самъ да отчужди къщата си, за да нахрани дѣцата си. И азъ бѣхъ правъ, когато прѣдричахъ, че сами ще се откажатъ. И сега виждаме сами селянитѣ въ Плъвенско да правятъ митинги противъ тоя законъ. (Гласове отъ дѣсницата: Отъ къдѣ?) Отъ Плъвенско. Ако сега това незадоволство се показва отъ едно мѣсто, слѣдъ една година ще се покаже отъ десетки, защото самитѣ тѣзи, за които е създаденъ този законъ, признаватъ неговата врѣдностъ и разбира се, като се отказватъ отъ него, той самъ по себе си ще падне.

Сега по запитването. Азъ, като считамъ, че този законъ се е прилагалъ тѣмъ въ обратна смисълъ на запитването, което направи г. Драгиевъ, смѣтамъ, че почитаемииятъ Министъръ на Правосѣдието ще вземе мѣрки съ едно окръжно, или поне ще внесе въпроса въ Касаціонния Сѣдъ и ще го сезира за разрѣшението му, а именно, че всички имоти, които се намиратъ подъ запоръ, до създаването на този законъ, подлежатъ на продаване. Нѣщо повече: дълговетѣ, създадени прѣди създаването на този законъ, да се ползватъ съ право на продаване имотитѣ, защото тѣзи заеми сж направени на основание имотното състояние на длъжника и на довѣрието, че нѣма той да отчужди този имотъ. И, ако се прави на лично негово довѣрие, то Народното Събрание най-малко право

има да харизва чужди пари на хората и да прави благодарения.

**В. Димчевъ:** Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че трѣбва да направя прѣдварително нѣколко бѣлѣжки, които сѫ необходими, за да можемъ да дойдемъ до едно правилно заключение, когато искаме да тълкуваме закона. Първо, ние трѣбва да си разрѣшимъ въпроса: този законъ отъ процесуално или отъ материално право е. На тоя въпросъ отговори г. Мушановъ съ аргументи и г. Министърътъ на Народното Просвѣщение, който отговори на г. Мушанова, върху туй почти остана съгласенъ съ него. Щомъ като тоя законъ е отъ материалното право, слѣдва да разрѣшимъ другъ единъ въпросъ: дали той е отъ частното или общественото материално право или же е отъ смѣсеното, както се произнесе г. Министърътъ на Народното Просвѣщение. Ако признаемъ, че тоя законъ е материаленъ и регулира частни интереси, като искаме да му дадемъ обратна сила изпадаме въ една погрѣшка, която погрѣшка ще да направи закона не законъ, а революционенъ актъ, защото, спечелени права да дойде едно народно събрание съ силата на властта, която му дава конституцията, да ги отнеме, това не е вече законодателство, а е едно насилие. Въ всичките закони лежи едно основно право, едно основно правило, тѣ да почиватъ на правото и справедливостта. (К. Мирски: Както се разбира отъ законодателството.) Сега, ако приемете, че тоя законъ е отъ общественъ интересъ, можемъ тогава да изтълкуваме, че той може да има обратна сила. Ако ли же въ тоя законъ има замѣсено и частно право, тогава ние туй не можемъ да направимъ, или ако можемъ да го направимъ, като ще го направимъ, не постѣпваме правилно, като добри законодатели.

Въ дадения случай г. Министърътъ на Просвѣщението, който е авторътъ на закона, дойде да каже, че съ ограничаване на частните кредитори правото да отчуждаватъ извѣстни имоти, съ които тѣ сѫ мислили, че могатъ да разполагатъ, когато сѫ отпущали кредитъ на своите длъжници, ние удовлетворяваме единъ общественъ интересъ, една обществена нужда, защото искаме да се запазятъ на българските граждани необходимо нужните срдѣства за живѣяне. Това е наистина общественъ интересъ и, ако изхождаме само отъ това гледище, по-нататкъ сѫ логични. Но когато се казва същевременно, че длъжникътъ има право, ако ще, да се ползува отъ тази привилегия, ако ще на единъ кредиторъ да не му направи възражение, ако ще да си даде имота подъ ипотека и да позволи отчуждението му, тогава ние отиваме въ съвършено противоположна посока на онуй начало, което усвоихме и този законъ губи оная своя основа, която не позволява да отмѣняваме, да нахърняваме частните интереси въ полза на обществените. Много смѣлъ бѣше, споредъ мене, аргументътъ, че въ дадения случай, ако частното лице при съставя-

нето на единъ договоръ само се откаже отъ ползуването на туй свое право, този договоръ става нищоженъ по силата на този законъ и по силата, ако щете, на единъ основенъ принципъ въ гражданското право, че се упражнява една нравствена пресия надъ съгласението на длъжника. Ако приемемъ туй правило, то се опровергава най-напрѣдъ съ туй, че въ текста на закона ние сме дали право на длъжника да ипотекира срдѣцу дълговетъ си своите имущества и въ таквъ случай да не може да се ползува отъ привилегията си въ тоя законъ. За да сме логични, трѣбва да не позволяваме по никакво изключение привилегированите имоти, но щомъ допускаме казаното право на длъжника, тогава абсурденъ става законътъ.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Ипотекирането не прѣдполага отчуждение.

**В. Димчевъ:** Какъ, моля Ви се! Може ли да се утвърдява това нѣщо?!

Послѣ, ако отидемъ съ този аргументъ до край, много права бѣше бѣлѣжката на г. Мушанова, че тогава съвършениятъ договоръ става почти илюзоренъ; защото можете, когато и единъ поржчителъ дохожда да се подпише на една сдѣлка, да поддържате унищожението ѝ, защото е имало нравствено насилие, защото длъжникътъ пѣмаше да вземе паритѣ, докогато не употреби туй срдѣство, за да прѣдстави на кредитора единъ поржчителъ.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Г-нъ Димчевъ, позволѣте една дума. Не забравяйте, че Вие говорите тукъ, като че имате сѣдии, че желаете да ги убѣдите тѣй да разрѣшатъ въпроса. Ние говоримъ тукъ като законодатели, защо желаемъ таквъ договоръ да бѣде недѣйствителенъ. Тълкуваме го, защо — защото съзираме, че има насилие. Това насилие за прѣдъ сѣда може да не важи, но за насъ важи, защото тѣй го искаме — такава бѣше нашата воля.

**В. Димчевъ:** Ние, г-нѣ министри, въ дадения случай, може да се каже, че ние сме конституирани като сѣдъ, защото ние сега се занимаваме съ тълкуването на закона.

**Министъръ Д-ръ А. Радевъ:** Това значи автентично тълкуване на закона.

**В. Димчевъ:** Макарь, г-да народни прѣдставители, въ дадения случай да говоримъ какъ трѣбва да се разбира законътъ ние не можемъ да вземемъ никакво рѣшение за тълкуването му, защото слѣдъ неговото прилагане видѣхме, че се породиха въ страната течения въ полза на него и въ врѣда на него. И ние, ако искаме да кажемъ съ своята сувереностъ, че законътъ трѣбва тѣй да се разбира, а не иначе, ние трѣбва да го направимъ по редъ законодателенъ. Ако азъ тълкувамъ закона въ една смисълъ, а вие го тълкувате въ друга — това нѣщо

не трѣбва да занимава сега Народното Събрание. Г-нъ Драгиевъ въ интерпелацията си пита г. Министра на Правосъдието, защо каситѣ направили еди-какво си, защо се разпоредило еди-какво си, ще стои ли той хладнокръвенъ по прилагането на закона, или ще вземе присърце интереситѣ на населението. Нека му каже г. Министърътъ на Правосъдието за това и да се свърши работата. Но когато ще е въпросъ да се тълкува единъ законъ, г-да народни прѣдставители, ние трѣбва да запомнимъ едно нѣщо, че тълкуването на законитѣ въ Народното Събрание не може да става инцидентно по нѣкой въпросъ, който се разглежда и който мимоходомъ посрѣдствено закача сжитѣ закони. Правило е, че Народното Събрание е властно да тълкува законитѣ, по това тълкуване се изразява по извѣстенъ редъ: докладчикътъ си каже забѣлжитѣ, изложи мнѣнието на комисията, изяснява той или министърътъ смисъла на извѣстни изречения, които сж внесени въ закона и пр. Всичко това се прави, за да се узнае каква е основната мисль на законодателя, кои сж били главнитѣ начала и принципи, които лѣгатъ въ основитѣ на закона, и съгласно съ това да се прилага по-правилно. Мислитѣ на този или онзи прѣдставитель — ние сме тукъ 180 души, може да имаме 50 различни мнѣния, — какво казвалъ единъ, какво казвалъ други, това не можемъ да го вземемъ за мѣрдавно и да извличаме отъ него основание, да се разбира тѣй или инакъ законътъ. Казахъ, че е правило Народното Събрание да тълкува законитѣ, но това може да става тогава, когато се иска по реда, прѣдвиденъ въ конституцията, съ законодателно прѣдложение, въ което текстурално да се изложи тази или онази мисль на тълкующия се законъ. По тоя начинъ Народното Събрание може да тълкува законитѣ. По системата, съ която ние сега си служимъ, власти сж да тълкуватъ законитѣ сждилищата и главно Върховниятъ Касационенъ Сждъ. Ако има различна практика въ сждилищата, трѣбва да се внася въпросътъ въ Касационния Сждъ, а не въ Народното Събрание. Прочее, повтарямъ, Министърътъ на Правосъдието по практика, която съществува и която е съществувала досега, съ едно писмо до Върховния Касационенъ Сждъ да каже, че еди-кой си законъ прилагатъ го сждилищата различно, прѣдлагамъ на Върховния Касационенъ Сждъ да се сезира съ тълкуванието му. По тоя начинъ Върховниятъ Касационенъ Сждъ се събира въ общо събрание, прави тълкувание на закона, което тълкувание се извѣстява съ окръжно и е задължително за сждилищата. По тоя начинъ, казвамъ още единъ пътъ, както ние сега разискваме, не бива да направимъ тълкувание на закона. И ако искате да се разбира той тѣй или инакъ, трѣбва да се направи едно прѣдложение и тогазъ намѣсто да губимъ цѣлъ день съ критики и разисквания всѣки какво е говорилъ, ще се изложи единъ ясенъ текстъ. Най-сетнѣ каква мжка е за Народното Събрание да се изкаже ясно съ думитѣ: този законъ ще се при-

лага за онѣзи случаи, които сж и до врѣмето на неговото приемане. Като се прѣдложи и приеме такъвъ текстъ, тогава нѣма нужда отъ никакви софизми, единъ да казва, че било казано тѣй, а другъ — че било казано инакъ. Ето защо, г-да народни прѣдставители, азъ ще да заключа, че по тая интерпелация, по която сега се разисква, по никакъвъ начинъ не трѣбва да се приема дневенъ редъ за тълкувание на закона, защото това ще бѣде погрѣшно.

**Д-ръ П. Ношковъ:** Ще минемъ чисто и просто на дневенъ редъ.

**Прѣдседателствующъ А. Франтъ:** Г-нъ Министърътъ на Правосъдието има думата.

**Н. Шивачевъ:** Г-нъ прѣдседателю! Азъ искамъ думата.

**Прѣдседателствующъ А. Франтъ:** Министърътъ винаги има прѣдимство, г-нъ Шивачевъ. Вие не знаете правилникътъ. (Смѣхъ.) Моля, прочетѣте правилника.

**Министъръ Х. Тодоровъ:** Г-да! Азъ взехъ думата, като мислѣхъ, че съмъ накрая. Но ще извинятъ тия господа, ако има нѣкои да сж взели думата; тѣ могатъ и слѣдъ мене да говорятъ. Азъ можехъ да взема думата и въ началото и, може би, да избѣгнѣхъ тия разисквания, които сега станяха.

Двѣ запитвания станяха, и азъ искахъ да се съединятъ, защото бѣха свързани. И добръ стана, че разискванията отъ едното минаватъ на второто, отъ второто на първото. Едното запитване е отъ г. Драгиева, а другото е отъ г. Драгулева. Първото се състои въ това: прилага ли се законътъ, какви мѣрки взема министърътъ, за да се приложи този законъ, за който е дума, и, послѣ, какво да се направи съ тия имоти — и туй има още, — които неправилно, въпрѣки това запрѣщение на закона, сж продадени. Второто запитване, направено отъ г. Драгулева, се състои въ това именно: тоя законъ има ли обратна сила, какво тълкувание му давамъ; понеже министърътъ се пита, значи, какво тълкувание дава министърътъ на тоя законъ. Тия двѣ питання сж, които трѣбва да се разискватъ.

Самиятъ фактъ, че излѣзоха тия разисквания, какво законътъ има обратна сила или нѣма, какъ нѣкои сждилища го прилагали и какъ други, е отговоръ на г. Драгиева, че този законъ се прилага. Така щото, той не е правъ, като мисли, че законътъ не се прилага. Трѣбва да правимъ разлика между прилагане на законъ административенъ отъ административната власть и на законъ сдебенъ отъ сдебната власть. Може да се упрекава една административна власть за прилагане или неприлагане на единъ административенъ законъ, защото често пъти въ нейни рѣцѣ е това, но Министерството на Правосъдието не може да се упрекава за неприлагане на закона, защото, въ сжщ-

ностъ, законътъ, щомъ се обнародва, той остава въ рѣшитѣ на съдебнитѣ власти и съдебнитѣ власти го прилагатъ по опредѣления редъ въ законитѣ. Тѣ иматъ този законъ прѣдъ себе си, тълкуватъ го и той се прилага.

Г-нъ Драгиевъ посочи нѣкои списъци на имущества, и, понеже тѣзи имущества се продавали, каза, че законътъ не се прилагалъ. Тамъ той е кривъ. Ако нѣкой мисли, че му се продава единъ имотъ, който не трѣбва да се продава, има редъ по нашитѣ закони какъ да го обжалва прѣдъ съдебнитѣ инстанции, и въ случая има не 3, а 4 инстанции. Защо? Защото, ако приставътъ постъпи неправилно, ако счита, че трѣбва да продаде имота, когато не трѣбва да го продаде, или счита, че цѣната му е такава, а не еди-каква, има обжалване прѣдъ мировия съдия или окръжния съдъ; слѣдъ това има обжалване прѣдъ апелативния съдъ, а има и касация. Така щото, гражданитѣ иматъ пълна гаранция за прилагане на такъвъ единъ законъ. Или приставътъ ще го приложи, или той ако не знае, отъ нехайство или зла умисль не го прилага, има мирови съдия или окръженъ съдъ, който ще се произнесе, слѣдъ това има апелативенъ съдъ и най-накрая касационенъ съдъ. Така щото, азъ не мога да кажа, че законътъ не се прилага. Самиятъ фактъ отъ разискванията тукъ и отъ тѣзи упреци, че се прилага съ обратна сила или не се прилага, показва, че този законъ се прилага. Така щото, не е нужно да отговарямъ на второто питане: какви мѣрки мисли да взема за прилагането на закона — дали ще бѣда спокоенъ зритель, както се изрази г. Драгиевъ.

Третиятъ въпросъ, какво ще направя съ секвестранитѣ или продаденитѣ вече имущества, е въпросъ, който се разрѣшава самъ по себе си. Азъ като министъръ не мога да направя нищо: продаденитѣ имоти сж продадени. Погрѣшили сж тѣзи, които не сж се оплакали. Или, ако искаме да ги повърнемъ назадъ, трѣбва да направимъ законъ да ги купимъ отъ тѣзи, които сж ги купили, и да ги дадемъ на тѣзи, отъ които сж вземени. Това имамъ да отговоря на г. Драгиева. Слѣдователно, законътъ се прилага — правилно или криво е тълкуванъ, то е другъ въпросъ; има Касационенъ Съдъ, който ще се произнесе — и азъ, като Министъръ на Правосъдието, не мисля за сега да направя какво да е, освѣнъ, ако има различни тълкувания отъ различни учрѣждения у насъ, да искамъ да се сезира Върховниятъ Касационенъ Съдъ въ общо събрание. (К. Мирски: По-добръ Народното Събрание.)

Сега дохождамъ на втория въпросъ: има ли законътъ обратна сила. Или, съ други думи: какво тълкувание давамъ азъ на този законъ. Министърътъ на Правосъдието, отъ формална страна, казвамъ, не може да отговоря и не трѣбва да отговоря, и моето мнѣние не може да бѣде задължително прѣдъ съдилищата. Защо? Защото, ако г. Драгулевъ иска да даде едно тълкувание авторитетно,

трѣбва да го направи по редъ установенъ и приетъ у насъ. Прѣди нѣколко врѣме стана отъ крайната лѣвица, отъ демократическа група едно тълкувание на чл. 142 отъ избирателния законъ. То се подложи на три четения, даде се тълкувание и то е задължително. (К. Мирски: Единствениятъ законенъ пѣтъ.) Този е, слѣдователно, както казва г. Мирски, единствениятъ законенъ пѣтъ да се даде тълкувание. Азъ, прочее, не влизамъ въ тълкуванието на закона, макаръ че могатъ да се кажатъ много нѣща за и противъ: какво е мислилъ тогавашниятъ министъръ, какъ сега той се обяснява; послѣ — и въ тѣзи разисквания отъ общъ характеръ, дали е материаленъ или процесуаленъ законъ, дали има придобити права или нѣма.

Едно нѣщо имамъ да кажа, което виждамъ често се авансира въ Народното Събрание: то е, че ние забравяме, че сме въ Народното Събрание и правимъ закони, че не сме съдъ и не тълкуваме. Единъ адвокатъ може да говори прѣдъ съда за придобити права, или единъ съдъ да тълкува за придобити права по извѣстенъ законъ; но едно народно събрание, когато прави законъ, не може твърдѣ да се ограничава отъ придобити права, защото съдътъ се ограничава отъ интереси и отъ позитивни права, а пѣкъ Народното Събрание се ограничава отъ справедливостта, отъ морала, отъ публичния интересъ и т. н. (М. Такевъ: Вчера не бѣхте на сжщото мнѣние.) Сжщото казахъ. Ако Народното Събрание каже така: „несправедливо е, но ние вземаме тѣзи права, които досега имаха кредиторитѣ“, — може ли туй да направи Народното Събрание? Може. Може ли да го направи единъ съдъ? Не може, защото съдътъ казва: този законъ нѣма обратна сила; този законъ има сила за дѣйствиe отсега нататѣкъ. Едно народно събрание може да каже: този законъ да се прилага отъ еди-кога си до еди-кога си. Каква е гаранцията? Гаранцията, както казахъ, е моралътъ, гаранцията е справедливостта или публичниятъ интересъ. Така щото, не трѣбва да говоримъ за придобити права или непридобити права, когато говоримъ за Народното Събрание, а трѣбва да гледаме каква е била цѣльта на закона. Ако цѣльта на закона е била такава, именно, както се изразява сега г. Министърътъ на Просвѣщенiето и бившиятъ Министъръ на Правосъдието, тогавъ азъ намирамъ едно имущество, което струва 500 л., и съ този законъ го правя неотчуждаемо. Но имало кредитори, които се опетяватъ. Да, опетяватъ се, но Народното Събрание казва: азъ искамъ, отъ публиченъ интересъ и високъ моралъ, така да направя. Вие сега говорите за справедливостъ въ Народното Събрание, за придобити права, ала Народното Събрание казва, че това желае да направи. Между това — какво може да се направи и какво е трѣбвало да се направи, има разлика. Народното Събрание може да направи, а трѣбва ли или право ли е било да направи, то е било свършено другъ въпросъ.

Съ тия бълбъжки, г-да, искамъ да свърша. Отговарямъ пакъ накратко, че г. Драгиевъ нѣма защо да се бои, че този законъ не се прилага. Той е вече въ рѣцѣтъ на сѣдилищата, по реда си тѣ ще го тълкуватъ, ще го прилагатъ и ще го прилагатъ и тълкуватъ така, както е била цѣльта на закона, а самъ азъ тълкувание въ случая не мога да дамъ.

**Прѣседателствующъ А. Франгя:** Давамъ 5 минути отиди.

(Слѣдъ отиди.)

**Прѣседателствующъ А. Франгя:** (Звъни.) Засѣданието продължава.

Г-да народни прѣдставители! Часътъ е 7 безъ 10 минути. Има записани да говорятъ още 5 души: г. г. Шивачевъ, Таслаковъ, Пасаровъ, Драгиевъ и Христовъ. Г-нъ министърътъ по важна работа е повиканъ и нѣма да присѣдствува, а знаете, че

интерпелацията не може да се разисква безъ него. Мисля, понеже часътъ е 7, съгласно правилника да вдигнемъ засѣданието, но да се нареди дневниятъ редъ.

Най-напрѣдъ ще бѣде трето четене законопроекта за отчетността по бюджета; второ, законопроектътъ за подраздѣление Княжеството на избирателни околии и секции; трето, законопроектътъ за отмиѣние закона за освобождаване отъ мито суровитѣ кожи отъ едъръ рогатъ добитѣлъ — има записани 10 души да говорятъ; и четвърто интерпелацията. Които сж съгласни, да си вдигнатъ рѣката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

За утрѣ имаме интерпелацията на г. Теня Начовъ, защото работата е бърза, за разрѣшаване на народния прѣдставител г. Тончевъ да се прѣдстави прѣдъ Държавния сѣдъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. вечерята.)

**Прѣседател:** Д. Цанковъ.

**Подпрѣседатели:** { **А. Франгя.**  
**Д-ръ А. Ходжевъ.**

**Секретаръ:** П. Шоповъ.

**Началникъ на Стенографическото бюро:** Т. Гълъбовъ.